

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Міжнародна науково-практична
конференція

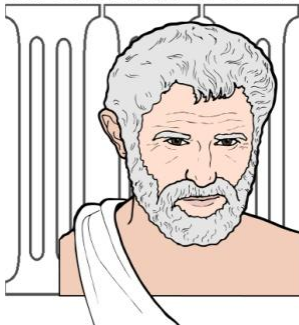
«ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2015:

СТРАТЕГІЇ КРАЇН ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ
В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ»

ТЕЗИ

Том 4

ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ

3–6 червня 2015 р.
Миколаїв, Україна

«Ольвійський форум – 2015: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» : тези. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – Том 4. – 78 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Ольвійський форум – 2015: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» секції «Актуальні проблеми юриспруденції».

© ЧДУ ім. Петра Могили, 2015

Секція «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»

Підсекція «Галузеві юридичні науки»

УДК 342.4(477)

Грицаєнко Л. Р.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

КОНСТИТУЦІАЛІЗМ І ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Протягом 17 років дії Конституції України, найбільшу і саму реальну загрозу для нашої країни була і є на сьогодні – утрата Української державності.

Новітня історія наглядно показує, що розпад державності практично завжди поєднаний з актами масового, порушення прав і свобод громадян, а інколи геноцидом відносно жителів країни та зовнішні загрози збоку сусідніх держав. Як же можна запобігти розпаду суверенної держави, реально захистити державний суверенітет від сепаратизму і зберегти територіальну цілісність?

Найважливішу роль в нашому випадку можуть зіграти норми міжнародного права, які були сформовані в процесі взаємодії міжнародного і внутрішнього державного права. Подолати негативні наслідки розпаду держави може допомогти міжнародний регламент щодо виходу тієї або іншої національно-територіальної одиниці із складу суверенної держави. Без такого регламенту світове співтовариство кожного разу буде поставати перед тяжкою дилемою: як визнати ту чи іншу подію – як наслідок національно-визвольного руху або як прояв сепаратизму радикально налаштованої частини населення того чи іншого регіону. Формула такого регламенту повинна формуватися лише на визнанні принципів суверенітету, які закладені в Конституції суверенної держави. Тобто всі сторони національно-політичного протиборства повинні відмовитись від вибухів, вбивств захвату адміністративних будівель органів державної влади та заложників і взяти на озброєння звернення

до міжнародно-правових процедур, котрі уже давно напрацьовані міжнародною спільнотою.

Мабуть досить складніше зробити висновок: чи існує в нашій країні конституціоналізм, – адже усім зрозуміло, що Конституція у нас є, а конституціоналізму – не має. Якщо Українську Конституцію розглядати як суму найкращих ідей, покладених текстуально на папір, то конституціоналізм це дещо більше, це реальне життя Конституції, реальність, яка може бути не найкращою. Конституціоналізм нерозривно пов'язаний з народженою ним же політичною системою і лише такий взаємозв'язок може дозволити вести мову про практичну складову демократії по-українські.

Демократичним Конституціям неприйнятні прямі ідеологічні позиції, а тому вони не нав'язують громадянам держави будь-якого суспільного устрою із впливаючими звідси цивільними правами та обов'язками. Інша справа, що закладена в Конституції концепція пріоритету прав і свобод громадян нерозривно пов'язана із лібералістичним підходом до організації суспільного життя.

Демократична держава одночасно являється правовою, адже тяжко уявити собі одне у відриві від іншого. Поняття правової держави піддавалося серйозному дослідженню в науці і навіть було запроваджено в масову свідомість людей. Але його зв'язок з політичним режимом досить часто ігнорується, хоча він досить не однозначний. Зрозуміло, що не може бути мови про сумісність правової держави з тоталітарним політичним режимом, хоча усі такі режими завжди грали в «конституційну законність». Головне в правовій державі – формальна рівність громадян держави і не допущення свавілля влади, яка досягається за допомогою інститутів самої держави (законами, судами, правоохоронними органами, але чи не більш важливою і ефективною гарантією виступають суспільна думка і активність інститутів громадського суспільства).

Розділ II Конституції України «права і свободи людини і громадянина» – є майже бездонним, або у великому випадку не викликає серйозної критики з боку найбільш радикально налаштованих прибічників конституційних перетворень, за виключенням можливих сепаратистів. На наш погляд, модернізацією цього розділу Конституції України може постати її змістовне збагачення і подальша гуманізація правового статусу людини і громадянина, посилення гарантій реалізації рівномірних прав і свобод.

В цьому зв'язку необхідно включити до вказаного розділу ряд додаткових, нових прав і свобод, що виникають з ратифікованих останнім часом Україною міжнародно-правових актів, зокрема Європейської

соціальної хартії, рамкової конвенції про захист прав соціальних меншин. Мабуть враховуючи значну кількість щорічних звернень громадян України до Європейського суду справ людини та інших міжнародних судових інстанцій, постає також нагальна потреба закріплення відповідного права громадян в Конституції України.

Переконалий, що певної реконструкції підлягає і ст. 22 Конституції, яка при прийнятті нових законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. До цієї статті, крім Законів необхідно включити також доповнення щодо «...інших нормативно-правових актів». Вказану статтю слід доповнити і положенням про те, що будь-яке законодавче звуження прав і свобод громадян України має відповідати міжнародним договорам України.

Конституція України – дитя боротьби, продукт компромісу, в ній завжди щось та когось не влаштовує. Але в ній в основному закладені не вузькогоспичні інтереси окремих політичних сил, а загальні правила для усього суспільства. Усвідомлення цієї досить простої істини, як і необхідності підпорядкування будь-яких політичних інтересів конституціоналізму – лише це зможе зробити нашу політичну систему стабільною та раціональною.

УДК 343.364

Алексєєва Н. Ю.,

Інститут держави і права імені

В. М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

ПЕРЕКЛАДАЧ ЯК ПОТЕРПІЛИЙ ВІД ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 386 КК УКРАЇНИ

На сьогодні в Україні підвищення ефективності дії системи правосуддя є одним із основних завдань, які постали перед суспільством. Том злочини проти правосуддя є особливо небезпечними для суспільства.

Окрему групу серед протиправних діянь проти правосуддя складають злочини, які пливають на формування доказів і отримання інформації, що має велике значення під час здійснення правосуддя: злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них. Ці особи є учасниками кримінального провадження і їх роль у ньому чітко регламентована нормами Кримінального процесуального кодексу України.

Участь перекладача у судовому процесі чітко регламентована. Так, згідно ст. 68 КПК України, перекладач повинен з'явитися за викликом

слідчого, прокурора, слідчого судді, судді і зробити повно і точно доручений йому переклад. Так само, як свідок і експерт, перекладач попереджається про настання кримінальної відповідальності за завідомо неправдивий переклад (ч. 5 ст. 68 КПК України)¹. А от окремі норми ЦПК України (ст. 55, 164)² та КАС України (ст. 68, 125)³, крім того, визначають особу, яка може бути перекладачем, його права, обов'язки, а також попереджають про відповідальність за неправильний переклад. Подібну вказівку містить Закон України «Про виконавче провадження» від 4 листопада 2010 р., за яким перекладач є одним з учасників виконавчого провадження⁴. Перекладач, таким чином, також є повноправним суб'єктом кримінального провадження на рівні із свідком та експертом.

Відповідальність перекладача за завідомо неправильний переклад та за відмову від здійснення перекладу встановлюється нормами чинного кримінального законодавства України, зокрема, ст. 384 «Завідомо неправдиве показання» та ст. 385 «Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків», тобто тими самими нормами, що і відповідальність свідка і експерта.

Ст. 386 КК України встановлює відповідальність за перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку. З огляду на вказане вище, а саме на регламентацію діяльності перекладача у кримінальному провадженні нормами КПК та настання кримінальної відповідальності за завідомо неправильний переклад або відмову від виконання покладених на нього обов'язків по здійсненню перекладу, незрозумілою є позиція законодавця з приводу того, що у ст. 386 відсутня вказівка на перекладача як на потерпілого від цього злочину. Тобто виходить так, що діяльність перекладача у кримінальному провадженні не охороняється кримінальним законодавством від незаконного втручання у неї шляхом перешкоджання з'явленню чи примушування до відмови від здійснення перекладу.

Ми не погоджуємося із такою позицією законодавця. Адже перекладач, так само як і експерт, володіє інформацією, яка впливає на формування доказів у справі, що у кінцевому рахунку повинно сприяти встановленню істини у кримінальному провадженні і винесенню справедливого вироку чи іншого рішення судом. Крім того, за наявності усіх підстав, передбачених КПК, участь перекладача у кримінальному

¹ кпк

² цпк

³ касу

⁴ 48

провадженні під час досудового розслідування та судового розгляду є обов'язковою, а участь експерта у кримінальному провадженні не завжди є обов'язковою.

Тому, з огляду на зазначене вище, на нашу думку, злочин, передбачений ст. 386 КК України (перешкоджання з'явленню перекладача під час досудового розслідування чи до суду, а також примушування його до відмови від виконання покладених на нього обов'язків), може бути вчинений і по відношенню до перекладача, який в силу своїх обов'язків, передбачених у КПК України, повинен здійснювати переклад. Таким чином, ми вважаємо за необхідне змінити редакцію ст. 386 КК України, додавши у назву та у текст вказаної норми вказівку на перекладача як потенційного потерпілого від цього злочину.

УДК 349.2

Валецька О. В.,
*Черноморський державний університет
імені Петра Могили, г. Николаев, Україна*

ПРИОСТАНОВЛЕНИЕ ДЕЙСТВИЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРА КАК МЕРА ДИСЦИПЛИНАРНОГО ВЗЫСКАНИЯ

В настоящее время актуальной является проблема реформирования общей дисциплинарной ответственности, а именно, мер дисциплинарного взыскания. Ученые активно дискутируют о необходимости расширения перечня данных мер за счет включения дисциплинарного штрафа, предупреждения, временного приостановления действия трудового договора. Однако столь радикальные изменения норм трудового законодательства требуют глубокого теоретического исследования.

Среди 14 принципов административной деятельности управленческого персонала выделяют принцип третий – дисциплина – это повиновение, усердие, особая манера поведения, внешние знаки уважения. проявляемые соответственно установленному между предприятием и его служащими соглашения. Значение юридической ответственности состоит в том, чтобы стать действенным средством, направленным на повышение действия правовых норм, поскольку отсутствие таких средств приводит к неустойчивости всей правовой системы государства. Применительно к нормам трудового права можно сделать вывод о важности института дисциплинарной ответственности для устойчивости трудовых отношений.

На сегодня перечень дисциплинарных взысканий ограничивается, в украинском законодательстве, выговором и увольнением. Одним из наиболее проблемных вопросов в трудовом праве стал вопрос о расширении этого перечня.

Появились новые научные исследования, в которых высказана мысль о введении новой меры дисциплинарного характера, которая будет одновременно и мерой морального, и материального воздействия. Речь идет о приостановлении действия трудового договора на срок до 10 дней в случае грубого или систематического нарушения работником норм трудового законодательства, требований нормативных актов об охране труда или законных распоряжений работодателя. На наш взгляд, нецелесообразно говорить сегодня о такой мере воздействия на работника, учитывая сложную ситуацию на рынке труда, невыполнение заработной платой своих основных функций – восстановительной и стимулирующей – и, в силу этого, катастрофическими последствиями такой новеллы. И еще один аргумент хотелось бы привести в защиту своей позиции. Какими бы ни были меры общей дисциплинарной ответственности, они, прежде всего, должны быть направлены на укрепление трудовых отношений, их долгосрочность и взаимную заинтересованность сторон трудового договора. Приостановление трудовых отношений по психологическому воздействию можно приравнять к решению супругов пожить отдельно на какое-то время, и чем закончиться такое короткое расставание, не может предсказать никто. Можно предположить, что в большинстве случаев трудовые отношения прервутся окончательно, поскольку работодатель, найдя на 10 дней замену работнику, решит и дальше работать без него, а сам работник в эти 10 дней будет подыскивать или найдет себе другую работу, на которой с ним не поступят так «унизительно и несправедливо». Аналогичную позицию высказывал В. С. Венедиктов, но применительно к такому дисциплинарному взысканию как увольнение. Он считал, что законодательное закрепление увольнения как дисциплинарного взыскания еще не свидетельствует о правильности и целесообразности подхода законодателя. Наложение дисциплинарного взыскания имеет целью обеспечение надлежащего выполнения трудовых обязанностей в будущем.

Подводя итоги, необходимо сделать следующие выводы. Во-первых, расширение перечня мер дисциплинарного взыскания общей дисциплинарной ответственности за счет приостановления действия трудового договора на современном этапе является нецелесообразным с экономической, психологической, управленческой и правовой позиции. Во-вторых, пути повышения трудовой дисциплины состоят

не тільки в ужесточенні мер взыскання, а в неотвратимості їх настання, а також умінні совмещать їх с другими методами управління персоналом.

УДК 347.99

Валькова Є. В., Дікусар Ю. В.,

*Навчально-науковий інститут історії, політології та права
МНУ ім. В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна*

ЩОДО ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ У СИСТЕМІ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Відповідно до Конституції України (ст. 124) та закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 1) судочинство в Україні здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Систему судів загальної юрисдикції складають місцеві суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд України.

Як зазначається у вищезазначеному законі «Про судоустрій і статус суддів», система судів загальної юрисдикції будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Разом з тим слід зазначити, що Конституція України – Основний закон, у статті 125 закріплює лише два принципи побудови діяльності судів загальної юрисдикції – принцип територіальності та спеціалізації, що не відповідає дійсності, адже фактично судові інстанції існують і принцип інстанційності закріплено у статтях 125 та 129 Конституції.

Слід також зазначити, що принцип інстанційності нерозривно поєднаний з принципом спеціалізації, адже у системі судів загальної юрисдикції вищі спеціалізовані суди діють як суди касаційної інстанції, що свідчить про те, що усі без виключення суди системи судів загальної юрисдикції є спеціалізованими судами, кожен з яких спеціалізується на розгляді конкретних справ: цивільних та кримінальних, адміністративних, господарських та справ про адміністративні правопорушення. Як вірно зазначають вчені, принцип спеціалізації є основоположним з точки зору організації будь-якого з вищих спеціалізованих судів, оскільки саме на підставі цього принципу суди загальної юрисдикції спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. І на підставі цього, можливою є організація вищих спеціалізованих судів – Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Разом з тим, залишається не зрозумілою поява в теорії права таких видів судів як загальні та спеціалізовані та за яким критерієм вчені класифікують суди загальної юрисдикції на загальні та спеціалізовані. Деякі вчені вважають, що спеціалізованими є лише суди з розгляду адміністративних та господарських справ, що є не правильним. А тому ми підтримуємо точку зору вчених, які зазначають, що спеціалізовані суди у своїй сукупності складають єдину систему судів загальної юрисдикції, тому невизначеним у сенсі їх спеціалізації є існування загальних судів, які водночас, за своєю суттю також є спеціалізованими.

Принцип спеціалізації означає форму поділу праці суддів з урахуванням їх кваліфікації та практичного досвіду і здійснюється з метою раціональної організації роботи суду та забезпечення належної якості розгляду відповідної категорії судових справ.

Таким чином, організація і побудова діяльності судів загальної юрисдикції будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності.

Провідним для спеціалізації судів є предметний функціональний принцип, сутність якого полягає у тому, що суддя загального суду розглядає справи тільки певної категорії – кримінальної, цивільної, адміністративної чи господарської.

УДК 343.13(477)

Встров Д. В.,
*ВНЗ «Національна академія управління»,
м. Київ, Україна*

МОТИВ І МЕТА ЯК ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 272 КК УКРАЇНИ

В теорії кримінального права загальновідомо, що вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони будь-якого складу злочину. Не винятком є і порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, передбачене ст. 272 КК України. Однак, незважаючи на це, вина не вичерпує змісту суб'єктивної сторони складу злочину. Важливу роль в її характеристиці відіграють також мотив та мета злочину.

Водночас, слід наголосити, що в юридичній літературі існує точка зору, що мотив та мета злочину притаманні лише умисним злочинам.

Але погодитись з цим важко, оскільки необережний злочин також являється проявом людської волі, яка є цілеспрямованою. Однак, варто зауважити, що на відміну від мотивації умисних злочинів протікання психічних процесів при вчиненні необережних злочинів має свої особливості. Специфіка мотивації в необережних злочинах полягає у тому, що мотив не поширюється на суспільно небезпечні наслідки, а лише детермінує вчинення тих чи інших дій, які призводять до даних наслідків. До того ж, як справедливо зазначає А. В. Савченко, мотивація будь-якого злочину, хоча б необережного, завжди має суспільно-негативний характер, оскільки відбиває недостатньо уважне ставлення особи до охоронюваних законом суспільних відносин.

Зауважимо, що мотив і мета не являються обов'язковими ознаками порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, що очевидно з диспозиції ст. 272 КК України. Проте, не дивлячись на той факт, що мотив і мета законодавцем виокремленні за межі складу злочину, передбаченого ст. 272 КК України, це зовсім не означає, що при порушенні правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою внутрішні спонукання, які викликають в особи рішучість вчинити протиправне діяння і керують ними при його вчиненні не підлягають встановленню.

Ми вважаємо, що при порушенні правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою у формі злочинної самовпевненості мотив завжди присутній, а отже як вже зазначалося, підлягає встановленню, оскільки очевидно, що в даному випадку діяльність винної особи, вмотивована. А у разі вчинення досліджуваного злочину у формі злочинної недбалості мотив відсутній, оскільки винна особа не передбачає настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, а тому її поведінка не являється цілеспрямованою.

Також необхідно зазначити, що мотиви і мета порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою вже піддавались дослідженню в науковій літературі. Так, на думку Г. С. Крайника до таких мотивів необхідно віднести: 1) помилково сприйняті виробничі інтереси; 2) прагнення полегшити свої обов'язки або намагання не обтяжувати себе створенням умов, що гарантують безпечне виконання таких робіт; 3) бажання раніше завершити роботу тощо. При цьому автор вважає, що досить часто трапляється їх поєднання при вчиненні злочину, передбаченого ст. 272 КК. В свою чергу Е. М. Зінченко зазначає, що метою злочинного порушення правил безпеки іноді стають користь, особисті інтереси, що суперечать нормам моралі і права.

Не дивлячись на той факт, що мета і мотив не впливають на кваліфікацію порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, їх встановлення має велике значення для визначення ступеня суспільної небезпеки даного злочину, встановлення особливостей винної особи, що впливає на індивідуалізацію та міру покарання.

Таким чином, можемо констатувати, що мотив і мета не являються обов'язковими ознаками складу злочину, передбаченого ст. 272 КК України, але підлягають встановленню по кожному кримінальному провадженню, відкритому за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

УДК 347.793.5

*Джулай Г. Г.,
Національний університет кораблебудування,
м. Миколаїв, Україна*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ І ЗАХИСТУ ПРАВ МОРЯКІВ

Специфічним сегментом світового ринку робочої сили є морський ринок праці, в якому зайнято понад 1 млн. 250 тис. моряків зі 150 країн. За даними МЗС України, нашим громадянам видано 113 тис. діючих посвідчень особи моряка. Проте, за період з 1992 р. Україна зазнала значних втрат морського торговельного флоту. З трьох державних морських пароплавств збереглося лише ВАТ «Українське Дунайське пароплавство» з низкою фінансових та інших проблем. У цих умовах українські моряки шукають роботу на іноземних судах. За кількістю моряків, які працюють на судах під іноземними прапорами, Україна поступається лише Філіппінам та Росії. Але через недостатнє правове регулювання і державний контроль за питаннями працевлаштування моряків на іноземні судна дедалі частіше моряки опиняються у важких, інколи в рабських умовах, без будь-якого соціального і правового захисту. Саме тому розгляд проблем правового регулювання праці і захисту прав українських моряків являється актуальним.

Перш за все, слід звернути увагу як моряків, так і органів державної влади України на те, що 23 лютого 2006 року на сесії Міжнародної організації праці (МОП) по морському трудовому праву була прийнята Конвенція 2006 року про працю в морському судноплаванні.

Нова конвенція об'єднує і проводить у відповідність з вимогами сьогодення положення 68 конвенцій, що діють, і рекомендації МОП в області морського трудового права, починаючи з 1920 року. Держави, що не ратифікували нову конвенцію, мають, як і раніше, виконувати положення попередніх конвенцій, до яких вони приєдналися. При цьому попередні конвенції будуть закриті для подальшої ратифікації.

Конвенція 2006 року покликає сприяти дотриманню на всіх рівнях капітанами і власниками судів норм і стандартів праці. Йдеться, у тому числі, і про процедуру подачі моряками на суші і в морі скарг на дії власників і капітанів суден, пов'язаних з умовами праці на цих суднах, з юрисдикцією держав прапора, а також із здійсненням контролю над суднами.

Конвенція встановлює мінімальні вимоги до моряків, що працюють на судні, а також визначає вимоги до умов їх зайнятості: тривалості робочого дня і відпочинку, мешканню, місцям відпочинку, харчуванню, медичним послугам і соціальному захисту.

Одна із новин конвенції – її форма і структура, що поєднує обов'язкові для виконання юридичні норми з рекомендаціями. Ця особливість істотно відрізняє новий документ від традиційних конвенцій МОП. Процедура внесення змін в нову конвенцію відрізняється оперативністю. Дуже важливо, що нова конвенція встановлює систему сертифікації умов праці моряків.

Відповідно до нового стандарту, судна більше 500GT, здійснюють міжнародні рейси або рейси між закордонними портами, зобов'язані мати на борту «Морський трудовий сертифікат» і «Декларацію відповідності морським трудовим стандартам». В декларацію на постійній основі вносяться плани і заходи власників суден щодо виконання відповідних національних законодавчих і нормативних актів, прийнятих відповідно до нової конвенції МОП. На капітанів покладається обов'язок безпосередньо здійснювати заявлені судновласниками заходи, а також ретельно документувати всі дії, направлені на дотримання нової конвенції. Держави прапора повинні аналізувати заявлені судновласниками заходи, контролювати і реєструвати їх здійснення. Таким чином, створюються важелі впливу на тих судновласників, які не дотримуються закону.

Серед інших новин конвенції – процедура подачі моряками скарг на суші і в морі покликає, по можливості, прискорити її розгляд; поєднання системи подачі скарг та інспекції з налагодженою в МОП системою контролю щодо виконання норм і стандартів; положення про те, що в разі делегування державою прапора окремих функцій

інспекції і виконання конвенції уповноваженій організації (наприклад, кваліфікаційному товариству), така організація повинна буде відповідати вимогам незалежності і професійної компетенції.

Слід вказати, що окрім МОП, захист прав і інтересів українських моряків здійснюють Міжнародна федерація транспортників, інші міжнародні організації, національні морські профспілки, МЗС України, інші органи і організації.

Приємно відмітити, що в Україні в 2007 році під егідою Міжнародної федерації транспортників був створений Координаційний центр допомоги морякам, який нині активно працює у сфері захисту прав моряків.

Як правило, звернення українських моряків і членів їх сімей про допомогу торкаються наступних основних питань:

- оподаткування прибутків моряків;
- пенсійне забезпечення моряків;
- не виплата заробітної плати;
- не виплата компенсації у зв'язку з травмою або смертю моряка.

Таким чином, можна констатувати, що проблеми, які виникають в ході реалізації моряками свого права на працю на суднах іноземних судовласників, цілком вирішувані. Головне, щоб моряки мали достатній рівень правових знань, а у разі потреби зверталися за допомогою до фахівців у сфері захисту прав моряків.

УДК 347.122:368.023.5

Климович В. О.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

СТРАХОВІ ПОСЕРЕДНИКИ ЯК СУБ'ЄКТИ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Реалії сучасного фінансового ринку в Україні вимагають наявності серед суб'єктів страхової діяльності не тільки класичних страховиків – страхових компаній, а й інших. Так, сучасна страхова діяльність в Україні уособлюється в діяльності специфічних суб'єктів, до яких відносяться філії страховиків-нерезидентів, страхові посередники, товариства взаємного страхування, об'єднання страховиків. При цьому, за законодавством України страховиками виступають страховики-резиденти та філії страховиків нерезидентів, але при цьому, виходячи із мети створення ТВС, можна стверджувати, що вони також є страховиками,

адже здійснюють страхування ризиків своїх членів. А окрему групу суб'єктів страхової діяльності в Україні становлять страхові посередники.

Науковці умовно поділяють посередників на страховому ринку на три групи: прямі посередники – страхові агенти, що діють від імені страховика, страхові брокери, що діють від власного імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник, а також перестрахові брокери, що є юридичними особами і діють від імені страховика, який має потребу у перестрахованні; непрямі посередники – особи, які оцінюють страхові ризики (андерайтер, сюрвеєр) та страхові збитки (аварійний комісар, аджастер, диспашер); а також нестрахові посередники – ті, хто надає супутні зі страхуванням послуги. При цьому діяльність представників другої та третьої групи можна віднести до страхової тільки умовно, адже їхня основна господарська діяльність не є безпосереднім страховим посередництвом. Виходячи із цього, доцільним буде детальніше розглянути правовий статус саме прямих посередників, яких також можна назвати страховими посередниками.

Нормативно-правову базу регулювання діяльності страхових посередників в Україні склали, крім Закону України «Про страхування», Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Положення «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.1996 р., а також Положення «Про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів та ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів», затверджене Розпорядженням Держкомфінпослуг від 28.05.2004 р.

В Україні ринок страхового посередництва розвивається лише протягом років незалежності і ще не посів значного місця в системі страхових відносин, тоді як у розвинених країнах саме на нього припадає значна частина страхової діяльності. Вчені вважають, що розвиток страхового посередництва дозволить переорієнтувати функціонування страхового ринку з пріоритетності орієнтації страховика на масове споживання стандартизованих страхових продуктів на нову ефективнішу (клієнтоорієнтовану) модель, що відповідатиме потребам розвитку реального страхування і ґрунтуватиметься на динамічно зростаючому попиту клієнтів. З таким твердженням важко не погодитися, адже розвиток посередництва, безсумнівно, впровадить більш індивідуалізований підхід до укладання кожного конкретного договору страхування (перестраховання), а отже, і змінить існуючу модель страхового ринку, підвищить рівень конкурентноздатності посередників, що зможе вплинути на зростання професійності суб'єктів страхової діяльності у цілому.

Страхові агенти – фізичні особи або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань. Страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення із страховиком. Згідно з Положенням «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками», страхові агенти щодавно подають страховикам відомості про укладені договори страхування та отримані платежі. Крім того, встановлені строки, протягом яких агент має перерахувати страховий платіж страховику, а також строк оформлення договору страхування. При цьому за порушення цих строків страховики зобов'язані призупинити дію агентської угоди не менше, ніж на три місяці. Докладне регулювання діяльності страхових агентів, наразі, в Україні відсутнє, а вчені пропонують прийняти нормативно-правовий акт, який би регулював питання обліку, реєстрації та сертифікації агентів – юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Щодо страхових брокерів, то ними є юридичні особи або фізичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник. При цьому страхові брокери – фізичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, не мають права отримувати та перераховувати страхові платежі, страхові виплати та виплати страхового відшкодування. Брокерська угода, яка є основою для діяльності страхових брокерів, за своєю правовою природою є договором комісії. Останнім часом відбулися еволюційні зміни в якості й характері послуг, що надаються брокерами своїм клієнтам: тепер вони пропонують не просто розгорнутий вибір програм страхування для своїх клієнтів, але також здійснюють ризик-менеджмент, андеррайтинг, організацію врегулювання збитків і інші корисні сервісні послуги для своїх клієнтів. Брокери моделюють систему страхових відносин, що має пряий вплив на інтереси страхувальників. Наразі основними видами діяльності страхового брокера в Україні є: консультування, експертно-інформаційні послуги; організаційні послуги; послуги, пов'язані з документообігом та здійсненням розрахунків, у тому числі укладання та виконання (супровід) договорів страхування, врегулювання збитків у частині одержання та перерахування страхових платежів, страхових виплат та страхових відшкодувань за угодою відповідно із страхувальником або перестраховальником тощо.

Окремою групою страхових посередників є перестрахові брокери. Ними можуть бути тільки юридичні особи, які здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у перестрахованні від свого імені на підставі брокерської угоди із страховиком, який має потребу у перестрахованні як перестраховувальник. Перестрахові брокери не є суб'єктами страхових правовідносин у сфері господарювання, але при цьому вони залишаються посередниками на ринку страхових послуг, що мають свої особливості в порівнянні з іншими посередниками. Вчені визначають, що обмеження щодо можливості фізичних осіб бути перестраховим брокером не відповідає міжнародній практиці, хоча таке обмеження видається виправданим, особливо з огляду відсутності сертифікації перестрахових брокерів. Крім того, йдеться про зміну мети діяльності перестрахового брокера – так, їхня діяльність повинна стати ефективним механізмом, що об'єднує можливості перестраховика і цедентів та підтримує спрямованість спільних зусиль на реалізацію потреб страхувальників. Крім зазначеного, діяльність перестрахових брокерів, як жодна інша, пов'язана з міжнародним співробітництвом, адже вітчизняні страховики, які мають на страхуванні високозбиткові ризики, через низьку фінансову ємність вимушені передавати частину страхових ризиків у зарубіжне перестраховування. Такі відмінності у правовому статусі перестрахових брокерів зумовлюють необхідність окремого від інших посередників правового регулювання.

Таким чином, діяльність страхових посередників є важливим і впливовим фактором розвитку страхового ринку в Україні, а отже, потребує додаткової регламентації та уточнення. Так, враховуючи статистичні дані та сучасний стан розвитку страхового посередництва, вбачається за доцільне прийняти нормативно-правовий акт, який би регулював питання обліку, реєстрації та сертифікації агентів – юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; а також спеціальні нормативно-правові акти у сфері діяльності страхових і перестрахових брокерів.

УДК 343.132

Коваль А. А.,

*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПОНЯТТЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

На всіх історичних етапах розвитку суспільства людьми застосовувалися різні, у тому числі й таємні, засоби отримання інформації для

пошуку злочинця. Спочатку це було «гоніння по сліду» – процес «переслідування злочинця» з метою спіймати його, «йти за слідом», «збирати сліди злочину» тощо. Інформацію, що цікавила владу також отримували шляхом клятв, поєдинків, випробувань вогнем чи водою, таємних оглядів. Поступово, у ході діяльності із збирання доказів, її удосконаленні, у лексиконі державних органів з'явилися терміни «слідча дія», «розшук», «оперативно-розшукова діяльність». І нарешті, на початку ХХІ століття до арсеналу органів досудового розслідування додалися *негласні слідчі (розшукові) дії*.

Згідно зі статтею 246 КПК є *різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кодексом*, а слідчі (розшукові) дії – це дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223). Таким чином, НСРД проводяться з метою отримання або перевірки отриманих доказів, якщо відомості про злочин або особу, що його вчинила неможливо отримати в інший спосіб (ч. 2 ст. 246 КПК). Термін «негласний» згідно з Академічним словником української мови означає «невідомий для інших, прихований, таємний». Стосовно НСРД це означає, що вони провадяться таємно, без відома осіб, щодо яких вони здійснюються, із застосуванням спеціальних методів або технічних засобів.

Аналіз норм КПК 2012 року свідчить про об'єднання ОРД і досудового розслідування в єдине досудове провадження (досудове розслідування). Позитивним у цьому аспекті є скорочення кількості відносно самостійних досудових проваджень з чотирьох (ОРД, порушення кримінальної справи, дізнання, досудове слідство) до одного (досудове розслідування). Така процесуальна економія, на наш погляд, сприятиме швидкості розкриття й розслідування злочинів, якості підготовки матеріалів, а також забезпеченню прав учасників провадження (в першу чергу потерпілого й підозрюваного). Цікавим є підхід професора В. Д. Берназа, який вважає, що законодавцем створено нову правову конструкцію, що має подвійну правову природу. Він називає її *оперативно-процесуальна дія* – нова форма діяльності, яка використовується уповноваженими на те посадовими особами (слідчими та оперативними уповноваженими) при протидії злочинності, у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та підзаконними нормативно-правовими актами з метою оптимізації виявлення, припинення, запобігання, розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень. Така позиція заслуговує уваги, проте викликає певні заперечення. Так,

дійсно, законодавець створив нову форму діяльності щодо боротьби зі злочинністю, поєднавши оперативно-розшукові заходи із слідчими діями. Але ця діяльність є цілком визначеною у КПК та Законі «Про ОРД»: до вчинення злочину (або до внесення інформації до ЄРДР) – це оперативно-розшукові заходи, а після – НСРД. До того ж законодавцем чітко розмежована компетенція між органами, що здійснюють ОРД та органами досудового слідства.

Законодавча регламентація строків проведення НСРД потребує окремих досліджень. У статті 246 КПК, що має назву «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій» зосереджено усі загальні положення призначення та проведення останніх та порядок продовження строків, якому присвячено близько половини статті! Але однією статтею порядок їх продовження не обмежується, ми знову спостерігаємо недоліки побудови норм, що були притаманні колишньому Кримінально-процесуальному кодексу – невиправдані нагромадження, ускладнення, дублювання, що тягнуть за собою додаткові тлумачення та витрати часу!

Так, частина 5 статті 246 відсилає до частини 4 статті 249 КПК, у якій визначено, що загальний строк протягом якого може тривати проведення НСРД, що проводиться за ухвалою слідчого судді (а це усі НСРД, крім трьох) не повинні перевищувати максимальні строки, передбачені статтею 219 КПК. Так як ухвала слідчого судді виноситься тільки по тяжким або особливо тяжким злочинам, то цей строк складає два місяці з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, його може бути продовжено до *дванадцяти місяців* із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину (такий порядок стосується десяти НСРД). За рішенням слідчого може бути проведено всього дві НСРД (1 – зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК) та 2 – виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), а уваги строкам продовження цих дій приділено аж занадто. У ч. 5 статті 246 визначено порядок продовження строків (до 6, потім до 12, а потім – до *18 місяців*), а у ч. 4 ст. 272 КПК продубльовано: «виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності строк його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує строку досудового розслідування». Цікавим є той факт, що у

жодній із статей, які визначають строки досудового розслідування (ст. 219, 294 тощо) мова про вісімнадцять місяців не йде!

Формулювання підстав, регулювання порядку їх проведення, а також фіксації результатів повинні бути чіткими, щоб в жодного учасника кримінального провадження не виникало зайвих запитань, не було жодної можливості для згаювання часу, і врешті решт – для зловживань.

УДК 341.231.14:616.98:578.828-056.24

Колодочка О. Є.,
*кафедра адміністративного та господарського
права і процесу ЗНУ, м. Миколаїв, Україна*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ОСІБ, ХВОРИХ НА ВІЛ/СНІД

Проблема міжнародно-правового захисту людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом (далі – ЛЖВС) залишається актуальною протягом усієї історії боротьби з цією хворобою. Захист прав ЛЖВС має значення не лише для них самих і членів їх сімей, уразливих до ВІЛ/СНІДу груп, а й для населення в цілому. Для забезпечення ефективної протидії ВІЛ/СНІДу всі особи, інфіковані ВІЛ, хворі на СНІД чи уразливі до ВІЛ/СНІДу, повинні мати реальні можливості реалізувати всі права людини. Тільки визнаючи ЛЖВС повноправними членами суспільства, можна розраховувати на досягнення певного результату в боротьбі з ВІЛ/СНІДом, а саме: скорочення числа ВІЛ-інфікованих осіб. Тому визнання того, що міжнародне право щодо захисту прав людини має пріоритетне значення у регулюванні відносин держава – ЛЖВС, де держава несе відповідальність за забезпечення прав і свобод ЛЖВС, стало переломним моментом у боротьбі з поширенням епідемії.

Міжнародні договори універсального характеру, прийняті на рівні ООН, відіграють головну роль у міжнародному захисті прав людини, зокрема прав ВІЛ-інфікованих осіб. Україна є учасницею переважної більшості таких міжнародних договорів, у тому числі: Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, Міжнародного пакту про соціальні, економічні і культурні права 1966 року (обидва пакти набули чинності для України 27 березня 1976 року), Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року (набула чинності для України 3 вересня 1981 року) а також Конвенції про права дитини 1989 року (набула чинності для України 27 вересня 1991 року), Факультативного протоколу до

Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01.01.2000 р.

Особливе значення у міжнародно-правовій системі захисту прав людини мають норми Загальної декларації прав людини 1948 року, яка, на думку більшості правників, має характер звичаєво-правової норми і є основою для міжнародних договірно-правових норм. Абстрактний характер положень міжнародних договорів з прав людини зумовлює необхідність їх тлумачення стосовно захисту прав ЛЖВС. З цієї причини, договірні органи доповнюють міжнародні договори з прав людини зауваженнями загального порядку, в яких зазначають, як положення цих договорів можуть застосовуватись щодо ВІЛ/СНІДу. І хоча формально зауваження загального порядку не є обов'язковими для виконання державами-учасницями, як, наприклад, договірні положення, вони можуть мати вагомий вплив на розробку законодавства щодо захисту прав ЛЖВС.

Міжнародні документи, особливо ті, що мають універсальний характер, висловлюють певну позицію значної кількості держав, що засвідчує їх ставлення до відповідних проблем. Відсутність правового характеру у таких документах надає можливість широкого їх використання з метою висвітлення та підтримки позитивного досвіду, для формування певного стандарту поведінки, що може призвести до змін в суспільстві, для пропонування певних моделей змін в законодавстві тощо.

Саме в рекомендаційних міжнародних актах найбільш повно сформульована сучасна міжнародна концепція захисту ВІЛ-інфікованих осіб. Особливо важливо, що ця концепція ґрунтується на універсальних міжнародно-правових нормах про права людини і є спробою неофіційного тлумачення або розуміння цих норм у контексті проблеми захисту прав ВІЛ-інфікованих осіб.

Серед міжнародних документів рекомендаційного характеру у контексті ВІЛ/СНІДу слід назвати: Програму дій, прийняту на Міжнародній конференції з питань народонаселення та розвитку (МКПНР) Пекінську декларацію та платформу дій 4-ї Всесвітньої конференції ООН про становище жінок Декларацію про відданість справі боротьби з ВІЛ/СНІДом, Паризьку декларацію «Жінки, діти та синдром набутого імунodefіциту (СНІД)», Коментар з питань ВІЛ/СНІД і захисту біженців, вимушено переміщених осіб та інших осіб, які перебувають під опікою Застереження загального порядку N 3 «ВІЛ/СНІД і права дитини». Також слід зазначити такі рекомендаційні акти: ВІЛ/СНІД та права людини. Міжнародні керівні принципи мають за мету переведення міжнародних норм прав людини в практичну площину в

контексті ВІЛ/СНІДу. Принципи містять дві частини. У першій частині наголошується на позитивній відповіді на ВІЛ/СНІД, а в другій визначені дієві заходи, що мають вживатись урядами, аби захистити права людини та досягнути цілей, пов'язаних з ВІЛ. Спираючись на міжнародне право, Керівні принципи зробили уряди та міждержавні організації підзвітними щодо їх дій стосовно ЛЖВ; Резолюція Підкомісії ООН щодо попередження дискримінації та захисту меншин (№ 1995/21 від 25.08.95 року, у якій наголошується, що дискримінація на основі позитивного ВІЛ-статусу чи захворювання на СНІД (як фактичного, так і домислюваного) заборонена чинними міжнародними стандартами у сфері прав людини; Резолюція Комісії ООН з прав людини «Про захист прав людини в контексті вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ) та синдрому набутого імунодефіциту (СНІД)» 1999 року (№ 1999/49) закликає усі держави, міжнародні та недержавні організації застосовувати необхідні заходи з метою забезпечення поваги, захисту та реалізації прав людини у зв'язку з ВІЛ/СНІДом; Концепція системи ООН «Профілактика поширення ВІЛ-інфекції серед людей, які зловживають наркотиками» представляє позицію ООН стосовно політичних і стратегічних питань профілактики ВІЛ серед людей, які зловживають наркотиками, а також програмні принципи, на яких будеться політика ООН щодо цієї проблеми

На додаток до цих міжнародних документів з прав ЛЖВС всі держави-члени ООН прийняли в червні 2001 р. вже згадану Декларацію про прихильність справі боротьби з ВІЛ/СНІДом, в якій вони взяли на себе зобов'язання розширити заходи боротьби з ВІЛ/СНІДом з урахуванням прав людини. У Декларації зазначено, що повна реалізація прав та основних свобод людини є найважливішим елементом глобальних дій у відповідь на пандемію ВІЛ/СНІДу. Вона також встановлює конкретні, обмежені у часі заходи для урядів для забезпечення дотримання прав людини у сфері освіти, спадкування, працевлаштування, охорони здоров'я, соціальних та медичних послуг, інформації та правового захисту. І хоча держави юридично не зобов'язані виконувати положення декларації, щорічний огляд Генеральної Асамблеї ООН прогресу держав у виконанні цих зобов'язань та інструменти моніторингу, розроблені для оцінки виконання її положень, є потужним інструментом стимулювання урядів до дій у сфері захисту прав ЛЖВС.

Із зазначеного вище стає очевидним, що міжнародні акти рекомендаційного характеру найбільш повно відтворюють сучасну концепцію захисту прав ЛЖВС, яка ґрунтується на універсальних міжнародних договорах у сфері захисту прав людини та відображає особливості застосування норм міжнародного права у контексті проблеми захисту

прав ЛЖВС. Тобто, міжнародне право у сфері захисту прав людини є чи не єдиним інструментом, який допомагає державам адекватно реагувати на виклики епідемії ВІЛ/СНІДу, створюючи певні рамки, в межах яких вони можуть встановити відповідне законодавство і практику щодо захисту прав ЛЖВС, поєднуючи в них цілі суспільної охорони здоров'я і прав людини.

УДК 343.21

Коновалов В. В.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАЧЕННЯ ДОБРОВІЛЬНОЇ ВІДМОВИ ПРИ НЕЗАКІНЧЕНОМУ ЗЛОЧИНІ

Забезпечення законності та правопорядку можливо лише на основі законодавства, яке має теоретичне обґрунтування, без якого воно не в змозі виконувати свою соціальну роль та поставлені перед ним завдання. Тому питання, що стосуються деяких основних положень Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України, наприклад, стосовно добровільної відмови від вчинення злочину, колізій і проблем їх застосування, потребують пильної уваги, а недосконалість окремих норм, що мають місце, викликає складність при застосуванні закону і головне не забезпечує єдності та достатньої повноти кримінальної регламентації.

Положення Загальної частини чинного Кримінального кодексу свідчать про те, що добровільна відмова можлива лише в незакінченому злочині на етапі готування чи замаху і вона повністю виключається на стадії закінченого злочину, оскільки є всі елементи складу злочину і відмовитися від завершеного посягання вже неможливо, воно незворотне. Однак, це суперечить положенням, закріпленим в статтях 111, 114, 175, 212, 255, 258, 260, 263, 289, 307, 309, 369 Особливої частини Кримінального кодексу, де зазначається про те, що особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності і на стадії закінченого злочину, якщо особа, наприклад, за ч. 2 ст. 114 припинила злочинну діяльність та добровільно повідомила органи державної влади про вчинене. Вчені криміналісти звертають увагу на те, що положення Особливої частини КК щодо положень Загальної частини цього закону перебувають у відносинах субординації, вони не можуть виходити за межі того, що визначено Загальною частиною КК. Це впливає, насам-

перед, з розуміння Загальної частини як того, що «винесене за дужки» з усіх норм кримінального закону, що спільне, однакове для відповідних норм Особливої частини.

Соціально-політична основа звільнення від кримінальної відповідальності полягає у прагненні держави ефективно та раціонально вести боротьбу зі злочинністю кримінально-правовими способами, та одночасно реалізовувати принципи економії кримінальної репресії, гуманізму та індивідуалізації відповідальності.

Загальною підставою звільнення осіб, які скоїли кримінально каране діяння, від кримінальної відповідальності є недоцільність застосування до них заходів кримінально-правового впливу. Тобто, цілі кримінальної відповідальності (покарання, виправлення, перевиховання злочинця, попередження як злочинця та інших осіб від скоєння злочинів в майбутньому злочинів) можуть бути досягнуті в даному конкретному випадку без застосування заходів державно-примусового впливу.

Отже, щоб при прийнятті рішень у кримінальних справах були дотримані законність та справедливість, необхідно чітко знати і виконувати відповідні вимоги кримінального та кримінального процесуального законодавства, що регулюють підстави, умови і порядок притягнення та звільнення від кримінальної відповідальності.

В науці кримінального права за загальним правилом розрізняють загальні і спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності. До загальних відносяться: добровільна відмова від вчинення злочину (ст. 17), дійове каяття (ст. 45), примирення винного з потерпілим (ст. 46), передача особи на поруки (ст. 47), зміна обстановки (ст. 48), закінчення строків давності (ст. 49).

Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності передбачені Особливою частиною КК України і їх перелік має тенденцію до розширення. Якщо станом на 1984 рік в Кримінальному кодексі 1960 року таких статей було три (статті 56, 170, 222), то чинний Кримінальний кодекс уже передбачає дванадцять таких статей. При цьому загальною умовою для звільнення від кримінальної відповідальності законом називаються добровільні повідомлення, заяви або здача відповідних предметів, котрі можуть бути речовими доказами у справі, а особа не повинна бути організатором чи керівником злочину.

Вочевидь існує потреба, по-перше, у розширенні інституту кримінально-правового компромісу із учасниками злочинної діяльності (йдеться про включення до кола осіб, які можуть бути звільнені на підставі, наприклад, ч.2 ст.255 КК України, також організаторів і керівників злочинної організації); по-друге, у розширенні видів злочинів за вчинення яких можливе звільнення від кримінальної відповідальності,

зокрема, за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами відповідальність за яке передбачене ч. 1 ст. 265 КК тощо.

В статті 17 Загальної частини Кримінального кодексу законодавець зазначає, що особа звільняється від відповідальності, коли добровільна відмова була здійснена при незакінченому злочині на етапі готування та замаху. Проте, в статтях Особливої частини вказується, що особа звільняється від відповідальності за вже закінчений склад злочину, наприклад, ч. 2 ст. 255 КК. Таке звільнення не передбачене жодним з інститутів Загальної частини Кримінального кодексу.

Так, наприклад, звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 263 Кримінального кодексу, не може регламентуватись розділом IX Загальної частини КК, в якому передбачені підстави звільнення від кримінальної відповідальності, так як в даному випадку таких підстав не має. Не регламентується таке звільнення і інститутом добровільної відмови, так як в ньому не передбачено звільнення від кримінальної відповідальності особи в діяннях якої міститься закінчений склад злочину.

Прогалину в Кримінальному кодексі щодо відсутності загальних принципів звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили так звані «продовжувані» або «триваючі злочини» можна усунути, якщо змінити редакцію ч. 1 ст. 17 КК, доповнивши її положенням про можливість в окремих випадках добровільної відмови від продовження вчинення злочину. Кількість злочинів, після вчинення яких особа зберігає можливість бути звільненою від кримінальної відповідальності, добровільно відмовившись їх продовжувати, уже визначена чинним КК.

Законодавче регламентування такого звільнення в Загальній частині Кримінального кодексу буде мати місце при наступній редакції назви статті 17 КК «Добровільна відмова від вчинення або продовження злочину», а частини 1 статті 17 КК: «Добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, а у випадках, передбачених цим Кодексом, продовження злочину, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця, або його продовження».

Таким чином, норми Загальної та Особливої частини Кримінального кодексу України при регламентації звільнення від кримінальної відповідальності не будуть містити неузгодженості, які до теперішнього часу не усунені і перешкоджають правильному та однозначному розумінню і застосуванню положень інституту добровільної відмови від вчинення злочину. Наявність «спеціальних» видів звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених в окремих статтях Особливої частини КК, буде базуватись на принципових положеннях Загальної частини КК.

Лазарєва Н. М.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Відповідно до ст. 67 Конституції України всі повинні сплачувати податки та збори запроваджені на території України.

Встановлення, зміна та відміна податків, зборів та інших обов'язкових платежів встановлюється та регламентується виключно законами.

Обов'язки платників податків регламентується ст. 16 Податкового кодексу України.

Застосування такого заходу примусу як адміністративний арешт – є винятковим способом забезпечення виконання платником податків його обов'язків, визначених чинним законодавством. Підстави для прийняття рішення щодо впровадження адміністративного арешту перелічені у ст. 94 Податкового кодексу України: платник податків порушує правила відчуження майна, що перебуває у податковій заставі; фізична особа, яка має податковий борг, виїжджає за кордон; платник податків відмовляється від проведення документальної перевірки за наявності законних підстав для її проведення або від допуску посадових осіб контролюючого органу; відсутні дозволи (ліцензії) на здійснення господарської діяльності, а також у разі відсутності реєстраторів розрахункових операцій, зареєстрованих у встановленому законодавством порядку, крім випадків, визначених законодавством; відсутня реєстрація особи як платника податків у контролюючому органі, якщо така реєстрація є обов'язковою відповідно до цього Кодексу, або коли платник податків, що отримав податкове повідомлення або має податковий борг, вчиняє дії з переведення майна за межі України, його приховування або передачі іншим особам; платник податків відмовляється від проведення перевірки стану збереження майна, яке перебуває у податковій заставі; платник податків не допускає податкового керуючого до складення акта опису майна, яке передається в податкову заставу.

У зв'язку з тим, що адміністративний арешт передбачає обмеження власника майна, законодавець передбачив процедуру реалізації в якій бере участь як орган Державної фіскальної служби так і адміністративні суди. Рішення про застосування адміністративного арешту приймає начальник державної податкової інспекції де на податковому обліку перебуває платник податку до 24 години робочого дня, що настає за

днем складання протоколу. Адміністративний суд отримавши відповідне подання про підтвердження застосування адміністративного арешту протягом 96 годин повинен або підтвердити законність та обґрунтованість прийнятого рішення або скасування рішення, як таке що не відповідає вимогам чинного податкового законодавства.

Під час судового розгляду суд повинен дослідити повноваження особи, яка прийняла рішення про застосування адміністративного арешту, дотримання строків, прийняття рішення та звернення до суду, обумовлених нормами Податкового кодексу України, наявність підстав, передбачених чинним податковим законодавством та їх документальне підтвердження. Необхідно звернути увагу, що законодавець покладає відповідальність за об'єктивне викладення та фіксацію обставин на посадових осіб органів державної фіскальної служби, передбачивши, що рішення керівника контролюючого органу (його заступника) щодо арешту майна може бути оскаржене платником податків в адміністративному або судовому порядку.

У всіх випадках, коли контролюючий орган вищого рівня або суд скасовує рішення про арешт майна, контролюючий орган вищого рівня проводить службове розслідування щодо мотивів прийняття керівником контролюючого органу (його заступником) рішення про арешт майна та приймає рішення про притягнення винних до відповідальності відповідно до закону.

Відповідальність може застосовуватись в межах та з дотриманням вимог КЗПП України та Закону України «Про державну службу». Крім того, платник податків має право на відшкодування збитків та немайнової шкоди, завданих контролюючим органом внаслідок неправомірного застосування арешту майна такого платника податків, за рахунок коштів державного бюджету, передбачених контролюючим органом, згідно із законом. Рішення про таке відшкодування приймається судом.

УДК 343.22

Ландіна А. В.,
*Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМА ВІКОВОЇ ОЗНАКИ СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ

Встановлення суб'єкта вчиненого злочинного діяння є однією з ключових при встановленні події злочину, кваліфікації злочинного діяння та винесення справедливого вироку (висновку) судом. Суб'єкт

злочину, як відомо, є одним із обов'язкових елементів складу злочину, за відсутності якого відсутній і сам злочин. Крім того, проблемним питанням, пов'язаним із інститутом суб'єкта злочину, у кримінальному праві присвячено величезну кількість праць. Але, незважаючи на це, залишається безліч проблем, які стосуються вказаного інституту.

Як вказують П. С. Берзін та В. О. Гацелюк, «основні проблеми, які стосуються суб'єкта злочину, можна звести до такого: можливість чи неможливість визнання суб'єктом злочину юридичних осіб, а також доцільність визнавати суб'єктом злочину фізичну особу в разі, коли такий злочин вчиняється від імені юридичної особи, на підставі спеціального розпорядження колегіального органу такої юридичної особи тощо; можливість зміни віку, з якого настає кримінальна відповідальність; зміна змісту осудності та неосудності особи залежно від вікових, професійних чинників; подальша конкретизація на законодавчому рівні поняття обмеженої осудності особи; визнання спеціальним суб'єктом злочину окремих категорій осіб та ін.». Таким чином, вікова ознака суб'єкта злочину потребує ретельного дослідження.

Згідно із КК України, особа притягується до кримінальної відповідальності з 16-річного віку (загальний вік кримінальної відповідальності). У цій же нормі визначено, за які злочини особа може притягуватися до відповідальності з 14 років, а виходячи із змісту деяких норм Особливої частини КК, за деякі злочини особа може притягуватися з 18 років чи навіть більше.

Як відомо, останнім часом почастишали випадки вчинення злочинів неповнолітніми, навіть малолітніми особами, які часто на момент вчинення злочину не досягли навіть 14-річного віку, а застосувати до них заходи примусу, передбачені КК України, неможливо. Але у більшості таких випадків малолітня особа чітко усвідомлювала злочинність своїх діянь і факт безкараності за них (з точки зору кримінальної відповідальності). Тому назріла нагальна потреба зміни віку кримінальної відповідальності у кримінальному законодавстві України.

Для підтвердження вказаного положення звернемося до зарубіжного кримінального законодавства з метою з'ясування, як питання віку кримінальної відповідальності вирішується у інших країнах. Серед них є країни, в кримінальних кодексах яких вік кримінальної відповідальності не визначається взагалі; у законодавстві яких встановлений такий самий вік кримінальної відповідальності, як і у КК України; кримінальне законодавство яких встановлює відмінний від того, що вказаний у КК України вік кримінальної відповідальності.

Так, у кримінальному законодавстві наступних країн вік кримінальної відповідальності не встановлюється взагалі: це КК Австрії, Польщі,

Японії. У цих кодексах немає конкретної вказівки на вік, з якого може наставати (чи до якого не може наставати) кримінальна відповідальність.

Такий самий вік кримінальної відповідальності, як і за КК України, тобто 16 років, встановлюється: ст. 20 КК Азербайджанської республіки, ст. 17 КК КНР, ст. 18 КК Киргизької республіки, ст. 13 КК Литовської республіки, ст. 29 КК Республіки Вірменія, ст. 27 Республіки Білорусь, ст. 15 КК Республіки Казахстан, ст. 21 КК Республіки Молдова, ст. 23 КК Республіки Таджикистан, ст. 17 КК Республіки Узбекистан та ст. 20 КК РФ. Тобто, до цих країн відносяться практично всі країни пост-радянського простору.

І, нарешті, відмінний від КК України вік кримінальної відповідальності встановлюють: ст. 34 вав Закону про кримінальне право Ізраїлю (12 років), ст. 7.1 КК Австралії (10 років), ст. 33 КК Грузії (14 років), § 15 КК Данії (15 років), ст. 20 КК Іспанії (18 років), ст. 11 КК Латвійської республіки (14 років), ст. 31 КК Республіки Болгарія (18 років), ст. 9 КК Республіки Корея (14 років), ст. 10 КК Сан-Марино (12 років), ст. 73 КК Таїланду (7 років), § 19 КК ФРН (14 років), ст. 82 КК Швейцарії (7 років), ст. 10 КК Естонської республіки (15 років).

Отже, більшість із досліджених нами зарубіжних кримінальних кодексів встановлює нижчий, ніж передбачено у КК України, вік кримінальної відповідальності. І це, на наш погляд, потребує більш глибокого вивчення з метою зменшення загального віку кримінальної відповідальності у КК України. Найбільш оптимальним загальним віком кримінальної відповідальності, на наш погляд, є 14 років, тому що у цьому віці особа вже достатньою мірою може усвідомлювати характер і суспільну небезпечність своїх вчинків. Але, звичайно, у кожному конкретному випадку, потрібно залучати спеціалістів для проведення медико-психіатричної експертизи.

УДК 347.77/78

Мамчур Л. В.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗІ СТВОРЕННЯ СЛУЖБОВОГО ТВОРУ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Сучасне суспільство давно оцінило переваги, які дає володіння об'єктами інтелектуальної власності. В українському соціумі кількість випадків зацікавленої, усвідомленої реалізації прав інтелектуальної

власності росте з року в рік (доказ – статистика ДСІВ по кількості звернень за отриманням охоронних документів, реєстрацією авторських прав, а також щорічне зростання чисельності судових позовів, спрямованих на захист прав інтелектуальної власності).

Працевлаштованою є найактивніша частина суспільства, і кожен працівник є потенційний автор. Значна частина творів створюється працівниками у робочий час на робочому місці, інша навпаки – у неофіційній (домашній) обстановці, але за певних умов твори як першої, так і другої групи можуть бути визнані службовими. Закріплення за твором статусу службового означає особливий режим його використання, що істотно обмежує інтереси працівника на користь роботодавця.

Роботодавець завжди прагне до максимально повної експлуатації здібностей найманого працівника і присвоєння собі результатів його праці. Тому, чіткість положень чинного законодавства, що регламентують відносини з приводу появи, фіксації і використання службових творів на засадах розумного балансу інтересів автора, роботодавця і суспільства в цілому, і які недвозначно окреслювали б межі правових претензій роботодавця на твір, є надзвичайно важливою.

Положення національного законодавства щодо правового режиму службових творів кілька разів змінювалися. Вперше авторське право на службовий твір регулювалося у ст. 20 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. – авторське право на такий твір належало його автору, а виключне право на його використання – особі, з якою автор перебуває у трудових відносинах (роботодавцю), якщо інше не передбачено договором.

Редакція Закону від 11.07.2001 р. у ст. 1 закріпила поняття службового твору: службовий твір – це твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем. Відповідно до ст. 16 цього Закону, авторське особисте немайнове право на службовий твір належить його автору, тоді як виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. Крім того, за створення і використання службового твору автору належить авторська винагорода, розмір та порядок виплати якої встановлюються трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем.

Цивільний кодекс України 2004 року продемонстрував дещо інший підхід до визначення правового режиму для твору, створеного у зв'язку з виконанням трудового договору. Ст.429 ЦК України встановлює правило про належність особистих немайнових прав на об'єкт інтелек-

туальної власності авторів-працівників, і лише в передбачених законом випадках окремі особисті немайнові права можуть належати роботодавцеві. Як не дивно, всупереч загальному принципу права інтелектуальної власності і цивільного права, що встановлює неможливість відчуження особистих немайнових прав і знайшов своє закріплення у ст. 423 ЦК України, ч. 2 ст. 14 Закону «Про авторське право і суміжні права», норма ч. 1 ст. 429 припускає можливість такого відчуження на користь роботодавця.

Як справедливо зазначає М.В.Селіванов, «процес створення твору, як процес творчий, не здійснюється від імені якої-небудь юридичної особи (роботодавця), навіть якщо він проводиться в межах виконання службових обов'язків працівником. Творча діяльність будь-якої особи сама по собі не може привести до виникнення первинного немайнового права на об'єкт інтелектуальної власності в роботодавця, хоч би всі автори діяли у межах службових обов'язків даної юридичної особи».

Цю позицію підтримує Верховний Суд України; у абз. 1 п. 24 Постанови № 5 ПВСУ від 04.06.2010 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» вказано, що для службового твору особисті немайнові права автора твору належать працівникові; вони є невідчужуваними.

Що найголовніше, ч. 2 ст. 429 ЦК України визначає, що майнові права на твір, що був створений працівником в ході виконання його обов'язків за трудовим договором, належать спільно авторів та роботодавцеві, якщо інше не встановлено договором. Це означає, що будь-яка подальша реалізація майнових прав на твір повинна ґрунтуватися на взаємній щоразовій згоді роботодавця і працівника, якщо інший порядок не був встановлений попередньо у цивільно-правовому договорі.

Як слушно вказано у п. 5.5. Рекомендацій ДСІВ щодо правового режиму службових творів, «за відсутності договору між роботодавцем і автором-працівником про розподіл майнових прав або зазначенні в договорі положення про належність сторонам спільних майнових прав, жодна із сторін немає права розпоряджатися майновими правами на службовий твір без згоди іншої сторони».

Ч. 2 п. 25 Постанови № 5 ПВСУ від 04.06.2010 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» вказує також, що «виплата працівникові заробітної плати не є тотожною виплаті йому авторської винагороди за створений твір у зв'язку з виконанням трудового договору, оскільки заробітна плата – це винагорода за виконану роботу залежно від певних умов, а авторська винагорода – це всі види винагород або компенсацій, що

виплачуються авторам за використання їх творів, які охороняються в межах, встановлених авторським правом».

Названі, а також деякі інші розбіжності схилиють фахівців до думки про необхідність прийняття спеціального закону, який би детально регламентував правовий режим для твору, створеного у зв'язку із виконанням трудового договору. Слід, проте, зауважити загальну позитивну тенденцію законодавця до визнання працівника і роботодавця рівноправними носіями майнових прав на такий твір. Тим часом, ієрархічне домінування норм ЦК України над нормами Закону «Про авторське право і суміжні права» за юридичною силою не залишає сумнівів з приводу правильного (на користь Цивільного кодексу) вибору чинної норми у існуючій колізії.

Але, законотворча діяльність за останній рік в черговий раз демонструє непослідовність у питаннях належності майнових прав на твори, створені у зв'язку із виконанням трудового договору. Так, Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII вносить зміни до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 № 1977-XII, доповнивши ст.34 положенням про те, що «майнові права інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності (крім випадків, визначених законом), створені за державні кошти або за кошти вищого навчального закладу, залишаються за науковою установою – виконавцем відповідних форм (видів) науково-технічної діяльності «...», якщо інше не встановлено договором.». Ця норма прямо суперечить положенню ст. 429 Цивільного кодексу України.

20 березня 2015 року у Верховній Раді зареєстровано законопроект № 2447 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо авторського права і суміжних прав», який передбачає різку зміну підходів законодавця до режиму службових творів і творів, створених за замовленням.

Насамперед, пропонується внести зміни до ЦК України таким чином, щоб дозволити регулювання відносин із створення твору в порядку виконання трудового договору або за замовленням не лише нормами ЦК України або договором, але і законом. Виникає загроза перетворення положень ст.429, 430 ЦК у пусті декларації, бо кожен спеціалізований закон зможе поміняти режим службового твору на користь роботодавця.

Аналогічно, пропонуються зміни до Закону «Про авторське право і суміжні права», за якими жодних майнових прав у працівника-автора не залишається. Навіть винагороду за створення і використання твору (яка досі традиційно і в законодавстві, і в судовій практиці вважалася

відділеною від заробітної плати автора), тепер пропонується ототожити із заробітною платою працівника. При цьому, розробники законопроекту забувають про необхідність хоч якось стимулювати працівника до реального здійснення творчої діяльності.

Видається, що запропоновані зміни жодною мірою не будуть сприяти покращенню ситуації працівника-автора, а держава в черговий раз втратить важелі впливу на процеси здійснення інтелектуальної діяльності, що в сукупності призведе до застійних явищ у різних сферах науки і техніки.

Альтернативою запропонованим змінам, на нашу думку, є здійснення державної політики, спрямованої на підвищення рівня правосвідомості роботодавців і працівників-авторів, в частині розуміння необхідності своєчасно укладати договори про передачу майнових прав інтелектуальної власності, і робити це цивілізовано.

УДК 347.157

Міщенко М. В.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ВИДИ ПРАВОЧИНІВ ЗА УЧАСТЮ МАЛОЛІТНІХ ОСІБ

В умовах виникнення все нових форм, видів і способів продажу товарів, робіт і послуг актуалізується проблема аналізу нових договірних конструкцій, а також виокремлення тих видів правочинів, які в силу соціальних, психічних, вікових та інших особливостей цієї категорії осіб можуть бути вчинені малолітніми та неповнолітніми особами без можливості утиску їхніх прав та законних інтересів. Вартим уваги також є питання переліку видів правочинів, які можуть вчинятись цією категорією осіб.

Слід відразу ж наголосити, що в українській правовій науці термін «правочин» отримав своє розповсюдження у процесі розробки нового ЦК України, а сьогодні цей термін зустрічається вже у багатьох нормативно-правових актах.

Легальне визначення правочину закріплене статтею 202 ЦКУ: правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. Отже, мінімально можна виділити дві ознаки будь-якого правочину: 1) це завжди дія особи (фізичної чи юридичної); 2) мета цієї дії – набуття, зміна або припинення цивільних прав і обов'язків.

Як зазначають науковці, до ознак правочину, що дозволяють його відокремити від інших юридичних фактів та неправомірних дій особи, слід віднести також такі: вольовий характер дії осіб; правомірність такої дії.

Важливим є питання класифікації правочинів. Базовий загально-визнаний поділ усієї різноманітності правочинів на види проводиться в залежності від *таких підстав*: 1) залежно від кількості осіб, що виражають свою волю та спрямованості їх волі вони поділяють на односторонні, двосторонні та багатосторонні; 2) залежно від впливу підстави правочину на його дійсність правочини бувають каузальними та абстрактними; 3) залежно від моменту виникнення, зміни або припинення прав та обов'язків сторін правочини поділяються на умовні та безумовні.

Перелічені три підстави класифікації стосуються усіх без винятку видів правочинів. Інші підстави класифікації правочинів стосуються лише окремих їх різновидів: дво- та багатосторонніх правочинів. Так, двосторонні правочини поділяються на оплатні та безоплатні залежно від наявності чи відсутності зустрічного обов'язку однієї сторони надати певне благо іншій стороні. Також серед двосторонніх та багатосторонніх правочинів вирізняють консенсуальні та реальні – залежно від моменту, з якого вони вважаються укладеними. Двосторонні та багатосторонні правочини залежно від специфічних характеристик суб'єктів, особливостей їх взаємодії та предмета можуть бути поділені на дрібні побутові правочини, правочини, щодо вчинення яких є зацікавленість, значні правочини, біржові правочини, фидуціарні правочини.

Статтею 203 ЦКУ регламентовані основні вимоги щодо чинності правочину, серед яких вимога щодо того, що особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг дієздатності. Саме тому не всі види правочинів мають право вчиняти малолітні особи. І тут варто зупинитись на обсязі їх дієздатності. Так, згідно зі статтею 31 ЦКУ фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право: 1) самостійно вчиняти *дрібні побутові правочини (виділено нами – М. М.)* та 2) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Дрібний побутовий правочин визначається як правочин, який відповідає таким критеріям: задовольняє побутові потреби особи; відповідає фізичному, духовному чи соціальному розвитку особи, яка його вчиняє; стосується предмета, який має невисоку вартість; виконується в момент вчинення.

Проаналізувавши вказані ознаки слід акцентувати, що вони містять оціночні поняття, зокрема, «побутові потреби особи» і «невисока

вартість». Як справедливо зауважують окремі фахівці, поняття дрібного побутового правочину є оціночним і у разі спору суд, виходячи з оцінки фактичних обставин справи, повинен кваліфікувати правочин як дрібний побутовий або як такий, що не відповідає вказаним у чинному законодавстві вимогам.

Виходячи із законодавчо визначених ознак дрібного побутового правочину, можна припустити, що мова фактично йде про такі можливі варіанти договірних конструкцій: 1) договір купівлі-продажу (перш за все, мова йде про договір роздрібної торгівлі та міни); 2) договір надання послуг (наприклад, договір перевезення громадським транспортом); 3) договір дарування; 4) інші види договорів, які підпадають під поняття «дрібний побутовий правочин» (як врегульованих нормами цивільного законодавства, так і таких, що їм не суперечать).

Вважаємо, що вказані види договорів можна визнати дрібними побутовими правочинами у тому випадку, коли вони будуть укладені в усній формі.

Необхідно наголосити, що така категорія, як «невисока вартість» предмета правочину, на нашу думку, повинна співвідноситись із доходом конкретної родини, а тому у кожному окремому випадку допустимий максимальний розмір грошового еквіваленту правочину повинен встановлюватись окремо. Щодо терміна «побутові потреби особи», то тут варто зазначити, що повсякчас перелік цих побутових потреб розширюється, «крокуючи в ногу з часом». Тому сьогодні до побутових потреб вже можна віднести й сплату внесків за користування послугами Інтернет-провайдерів, мобільних операторів, купівлю та оплату товарів та послуг за допомогою мережі Інтернет-магазинів.

Перелічені правочини укладаються малолітніми як стороною такого правочину. Однак, слід підкреслити, що існує низка правочинів, які укладаються не малолітніми, проте на їх користь. Тобто, малолітній є вигодонабувачем за такими правочинами. Так, зокрема, до правочинів на користь малолітніх можна віднести: 1) договір банківського вкладу; 2) договір страхування на користь третьої особи; 3) договір управління майном; 4) договір ренти; 5) договір купівлі-продажу нерухомості.

Селезнева Н. А.,
*Юридический институт,
Российский университет дружбы народов, г. Москва, РФ*

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАНАХ

В настоящее время почти во всех странах мира уголовная ответственность несовершеннолетних в той или иной мере отличается от ответственности совершеннолетних лиц. Это привело к обособлению в большинстве стран норм об уголовной ответственности несовершеннолетних в самостоятельный раздел уголовного права или же в отдельную подотрасль уголовного законодательства. В странах Латинской Америки, как и в Испании, применяется понятие «уголовное право несовершеннолетних» («*Derechopenaljuvenile*»).

Есть страны, в которых нормы о несовершеннолетних структурно не обособлены (КНР, Лаос, Монголия, Таиланд). В некоторых странах нормы об уголовной ответственности включены в специальную главу Общей части Уголовного Кодекса (Вьетнам, Ирак, Эфиопия). В других нормы об ответственности содержатся либо в специальных законах о несовершеннолетних, либо в законах о несовершеннолетних преступниках (Египет, Израиль, Индия, Иордания, Йемен, Катар, Ливан, Мали, Непал, ОАЭ, Сирия, Фиджи, страны Латинской Америки и др.).

Система наказаний для несовершеннолетних в зарубежных странах существенно отличается от общей системы наказаний. Однако в некоторых странах (Иран, Пакистан, Саудовская Аравия) можно встретить наказания, применяемые к несовершеннолетним наравне с взрослыми. Так, *телесные наказания* применяются в Зимбабве, Катаре и Судане. В Катаре удары плетью применяются как альтернатива тюремному заключению и только к осужденным лицам мужского пола в возрасте от 17 до 20 лет.

В целом, Минимальные стандартные правила ООН, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних (Пекинские правила) 1985 г. содержат запрет на применение телесных наказаний к несовершеннолетним. В соответствии с п. 2 ст. 6 Международного пакта о гражданских и политических правах 1966 года, а также п. «а» ст. 37 Конвенции ООН о правах ребенка *смертные приговоры* не должны выноситься за преступления совершенные лицами моложе восемнадцати лет. Большинство стран мира восприняло эту норму, однако 6 стран мира в настоящее время допускают применение смертной

казни (Демократическая республика Конго, Иран, Нигерия, Пакистан, Саудовская Аравия, Судан). В соответствии с п. «а» ст. 37 Конвенции ООН о правах ребенка *пожизненное тюремное заключение*, не предусматривающее возможности освобождения, не назначаются лицами моложе 18 лет. Однако в Сьерра-Леоне, ЮАР допустимо назначение пожизненного заключения несовершеннолетним.

Наиболее распространенными наказаниями, применяемыми к несовершеннолетним, в зарубежных странах являются штраф и лишение свободы. В странах, предусматривающих применение к несовершеннолетним *штрафа*, как правило, содержится предписание о том, что штраф назначается только при наличии у несовершеннолетнего осужденного самостоятельного заработка или имущества, на которое может быть обращено взыскание (Вьетнам, Эфиопия). *Лишение свободы*, как мера уголовного наказания для несовершеннолетних применяется во всех странах мира. В большинстве стран предусматриваются сокращенные сроки лишения свободы или обязательное смягчение наказания.

Принудительные меры воспитательного характера предусмотрены большинством стран мира. Они могут применяться как при освобождении от уголовной ответственности, так и при освобождении от наказания. Воспитательные меры предусматриваются либо в Уголовном кодексе (Вьетнам, Кирибати, Эфиопия и др.) либо предусмотрены специальными законами (страны Латинской Америки, Египет, Кения, Кувейт и др.).

В странах, которые устанавливают специальный режим уголовной ответственности для несовершеннолетних воспитательные меры назначаются вместо наказания (лицам от 7 до 14 лет – в Таиланде; лицам от 7 до 15 лет – в Египте, Увейте, Ливане, Сирии).

К наиболее распространенным мерам воспитательного характера относятся: предупреждение или выговор (Египет, Кувейт, Судан, Таиланд, страны Латинской Америки); передача под надзор родителей или лиц, их заменяющих, либо соответствующего государственного органа (Египет, Кувейт, Марокко, Монголия, Сирия, Судан, Таиланд, страны Латинской Америки); возложение обязанности загладить причиненный вред (Монголия, Бразилия, Венесуэла, Гватемала, Гондурас, Коста-Рика, Никарагуа, Панама, Парагвай, Уругвай, Эквадор); ограничение досуга и установление особых требований к поведению несовершеннолетнего (Египет, Марокко, Венесуэла, Гондурас, Сальвадор); общественно-семейная поддержка (Гондурас, Никарагуа, Сальвадор, Уругвай, Эквадор); probation (Боливия, Бразилия, Венесуэла, Гватемала, Гондурас, Коста-Рика, Никарагуа, Перу, Сальвадор, Эквадор); общественные работы (Боливия, Бразилия, Венесуэла, Гватемала, Гондурас,

Коста-Рика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Перу, Сальвадор, Уругвай, Еквадор); помещеніе в воспитательное учреждение (В'єтнам, Єгипет Зімбабве, Кенія, Кувейт, Марокко, Сирія, Судан, Чилі).

Таким образом, особенности уголовной ответственности несовершеннолетних в зарубежных странах проявляются в установлении отдельной системы наказаний; ограничении максимальных размеров некоторых наказаний; обязательном снижении размера наказания; освобождении от уголовной ответственности или наказания по мотивам нецелесообразности их применения; применении воспитательных мер как альтернативы уголовной ответственности либо как способ ее реализации.

УДК 346.2

Січко Д. С.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Відповідно до положень чинного законодавства України, суб'єкти авторського права і суміжних прав мають право вільно користуватися та розпоряджатися своїми творами як особисто, так і управляти своїми правами через повіреного або організацію колективного управління. Зокрема, відповідно до ст. 45 Закону України «Про авторське право та суміжні права» способами управління даними правами є наступні: 1) особисто; 2) через повіреного; 3) через організацію колективного управління.

Найбільш спірні питання, як з правової так і організаційної точок зору, виникають в рамках останнього способу управління – організації колективного управління. Управління та захист прав на той чи інший об'єкт інтелектуальної власності, як правило, дуже складний процес, який потребує наявності професійних знань та потребує часу. Тому, у світі вже давно з'явилися і успішно діють спеціальні фахові організації, що здійснюють управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав. Зокрема, автори творів науки, літератури, мистецтва, виконавці, виробники фонограм, відеограм, організації мовлення мають право створювати організації, які здійснюють управління майновими правами авторів та інших суб'єктів авторського права і суміжних прав на колективній основі. Ці організації одержали назву організації колективного управління майновими правами.

Поняття організації колективного управління (організація колективного управління майновими правами) визначено у Законі України «Про авторське право і суміжні права», відповідно до якого, нею є організація, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав і не має на меті одержання прибутку. Саме таких організацій в Україні на сьогодні налічується більш ніж 15.

За зазначеним вище підходом до розуміння колективного управління, діяльність зазначеної організації по управлінню правами на колективній основі умовно можна розділити на наступні дії: 1) дії, що є колективним управлінням правами (укладення договорів з користувачами; збір, розподіл і виплата винагороди); 2) дії, що сприяють ефективному здійсненню управління (до них відносяться дії по роботі з інформацією); 3) дії, що сприяють реалізації творчого потенціалу соціуму (зокрема, представлення пропозицій і висновків з питань вдосконалення законодавства про авторське право, участь в культурних і інформаційних заходах).

Вказана вище діяльність ґрунтується на двох правових засадах – це реєстрація організації в Державній службі інтелектуальної власності та наявності укладених з правоволодільцями договорів, згідно яких вони одержують правомочності управління щодо правами інтелектуальної власності щодо визначених творів. Аналіз правової природи договорів з правоволодільцями дає можливість віднесення їх до групи змішаних договорів.

З урахуванням сутності правової природи змішаних договорів, визначеної М. І. Брагинським, можна стверджувати, що договори колективного управління авторськими правами відносяться до змішаних договорів, виходячи з наступних критеріїв: 1) договір колективного управління майновими авторськими правами складається з елементів двох видів договорів: договорів доручення і договорів розпорядження майновими правами на твір; 2) договори доручення і розпорядження майновими правами на твір прямо названі в ЦК України; 3) договори колективного управління майновими правами на твір прямо не визначені в цивільному законодавстві України; 4) є прямий зв'язок між правовим режимом елементів договорів, які входять до складу даного договору; 5) Закон України «Про авторське право і суміжні права» вказує, що організації колективного управління діють на безвідплатній основі.

Наступним спірним моментом є питання збору винагороди організацією колективного управління при відсутності договору з правоволодільцем на відповідний твір.

За змістом статей 450 – 454 Цивільного кодексу України, статей 36–43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» право на використання об'єкта суміжних прав належить відповідному правовласнику (виконавцеві, виробникові фонограм та/або відеограм чи особі, якій відповідні права передані у встановленому порядку). Використання об'єктів суміжних прав здійснюється за згодою правовласників, а у випадках, передбачених законом, допускається пряме чи опосередковане комерційне використання фонограм і відеограм та їх примірників без згоди відповідних правовласників, але з виплатою їм винагороди. Збирання винагороди за використання фонограм (відеограм) і контроль за їх правомірним використанням здійснюються уповноваженими організаціями колективного управління.

Відповідно до пункту 4 розділу II Розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 71 від 18.01.2003, суб'єкти комерційного використання зобов'язані до початку здійснення комерційного використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань укласти з уповноваженою організацією колективного управління, що визначена в установленому порядку, договір про виплату винагороди (роялті) за пряме або опосередковане комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань.

Таким чином, уповноважена організація колективного управління незалежно від наявності чи відсутності у нього договорів з суб'єктами суміжних прав має право на збір винагороди (роялті) за пряме або опосередковане комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань на підставі договору, обов'язковість укладення якого встановлена чинним законодавством. Подібний висновок також підтверджується національною судовою практикою.

Іншим проблемним питанням є порядок визначення розміру грошової винагороди за використання фонограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань шляхом публічного виконання. Зокрема, положеннями законодавства розмір винагороди ставиться в залежність від розміру доходу користувача.

Відповідно до ст.ст. 450 – 455 Цивільного кодексу України, ст. 1, 36–43 Закону України «Про авторське право і суміжні права», розділів I і II Розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм,

відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань, збирання винагороди за використання фонограм (відеограм), що зазначені у частині першій цієї статті, і контроль за їх правомірним використанням здійснюються уповноваженими організаціями колективного управління. У частині четвертій статті 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права», зокрема, зазначено, що особи, які використовують фонограми, відеограми чи їх примірники, повинні надавати організаціям, зазначеним у частині другій цієї статті, точні відомості щодо їх використання, необхідні для збирання і розподілу винагороди, а обов'язок суб'єктів комерційного використання подати відомості, необхідні для збирання і розподілу винагороди (роялті) передбачено і Порядком та умовами виплати винагороди (роялті).

Виходячи з вищезазначеного, можна дійти висновку, що уповноважена організація колективного управління, з метою визначення розміру роялті, яке повинно бути сплачене суб'єктом господарювання у зв'язку з комерційним використанням фонограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань, має право вимагати відомості (щодо доходу), необхідні для виплати винагороди (роялті), від часу встановлення такого використання і до часу укладання з організацією колективного управління договору про виплату винагороди (роялті).

УДК 341.43

Тригуб О. В.,
*Національний університет кораблебудування
ім. адм. С. О. Макарова, м. Миколаїв, Україна*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Визначальною рисою світу після холодної війни стало масове переміщення людей всередині та за межами країн. Україна вперше зіткнулася з комплексом економічних, соціальних та гуманітарних проблем внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), поява яких зумовлена військово-політичними чинниками. Потреба у становленні власного національного законодавства щодо захисту прав ВПО вимагає дослідження міжнародно-правового статусу цієї категорії осіб.

Потреба внутрішньо переміщених осіб (ВПО, internally displaced persons, IDPs) – людей, які стали вигнанцями у власних країнах – у міжнародному захисті від конфлікту та одностороннього насильства була одним з чинників, що зумовили зміни у глобальній політиці та філософії безпеки в останні роки, що потребує спеціального аналізу.

Правовий статус біженців, як осіб, що не можуть розраховувати на захист з боку власних урядів і покинули країну свого громадянства перетнувши кордон, визначено Конвенцією про статус біженців 1951 р., якою запроваджено іншу форму юридичного захисту біженців, а для задоволення їх потреб створено спеціальний міжнародний інститут Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – ВКБ ООН).

Конвенція про статус біженців не містить визначення правового статусу ВПО і не регламентує захист їх прав. Специфіка ВПО полягає у тому, що, будучи громадянами держави і залишаючись на її території, вони знаходяться під винятковою юрисдикцією і захистом своєї країни, навіть якщо сама держава і не в силах забезпечити їх захист. Оскільки уряди, через неспроможність чи небажання, часто не здатні забезпечити захист і допомогу ВПО, то міжнародне співтовариство все ж почало визнавати, що ця категорія переміщених також потребує певного міжнародного захисту.

Бажання захистити людей, постраждалих від внутрішніх конфліктів, зумовило появу концепції «безпеки людини», що мала змістити увагу від безпеки держави до безпеки окремої особи, тобто до захисту життя людей, наголошуючи, що безпека держави та безпека людини взаємопов'язані і мають доповнювати одна одну. Концепція безпеки людини охоплює як фізичну, так і політичну, економічну, екологічну, медичну і продовольчу безпеку.

Концепція «безпеки людини» вимагає і нового розуміння суверенітету держави. Традиційні уявлення про суверенітет заважали звертати увагу на захист людей всередині країн, адже надання міжнародної допомоги ВПО всередині країни може кваліфікуватись як втручання у внутрішні справи держави.

На практиці зміни відбувались поступово, а саме з 1950-х років Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) мав спеціальний мандат для захисту цивільних у країнах походження, з 1970-х років міг безпосередньо діяти в зонах внутрішньодержавних збройних конфліктів. Але більшу частину XX ст. суверенітет і невтручання у внутрішні справи були недоторканими атрибутами держави, як це передбачено ст. 2 (7) Статуту ООН.

У 1991р. ВКБ ООН узяв на себе відповідальність за захист переміщених курдів в Іраку, а в колишній Югославії Представництво ВКБ ООН стало провідною установою із захисту біженців, ВПО та іншого постраждалого населення. Таким чином, масове внутрішнє переміщення стало головним об'єктом міжнародних гуманітарних дій. Пропагувалося навіть запровадження права гуманітарного втручання для захисту постраждалого від війни населення, хоча запропонований Францією

термін – «право на втручання» – часто критикували як порушення принципу невтручання у внутрішні справи

Більш привабливим було зробити наголос на «суверенітеті як відповідальності». Ця концепція, трактує суверенітет як форму відповідальності держави перед внутрішньо переміщеним населенням. Вона передбачає, що держава несе головну відповідальність за захист життя ВПО та надання їм допомоги, а у випадку неспроможності зробити це, вона має право запросити допомогу ззовні і прийняти зовнішні пропозиції. У разі відмови держави, відповідальність лягає на міжнародне співтовариство.

11 лютого 1998 р. в ООН була оприлюднена Доповідь представника Генерального секретаря пана Франсіса М. Денга, представлена на виконання резолюції 1997/39 Комісії з прав людини в додатку якої запропоновані Керівні принципи з питання про переміщення осіб всередині країни E/CN.4/1998/53/Add.2 (далі – Керівні принципи). Згідно з Керівними принципами вперше було дано визначення статусу ВПО, а саме, переміщеними всередині країни особами вважаються особи або групи осіб, яких змусили або примусили кинути або залишити свої будинки або місця звичного проживання, зокрема в результаті збройного конфлікту або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насилля, порушень прав людини, стихійних або викликаних діяльністю людини лих, і які не перетинали державних кордонів, які мають міжнародне визнання.

Хоча Керівні принципи і здобули чимале визнання й дедалі ширше втілюються в національне законодавство, але вони не є юридично зобов'язуючим інструментом

Відповідно з концепцією «суверенітету як відповідальності», Керівні принципи визнають, що першочергова відповідальність за ВПО покладається на державу, але міжнародне співтовариство має відігравати важливу роль, якщо уряди не спроможні виконувати або свідомо не виконують свої функції. У Керівних принципах роз'яснюється, що міжнародне співтовариство має право запропонувати допомогу, якщо держави не спроможні або не бажають допомогати внутрішньо переміщеному населенню, і що держави зобов'язані забезпечити «швидкий і безперешкодний доступ» до ВПО. Згідно з Керівними принципами, захист ВПО тлумачать як захист їх фізичної безпеки, забезпечення предметами першої необхідності та гарантування їх основоположних економічних, соціальних, культурних, громадянських і політичних прав.

Африканський Союз на засадах Керівних принципів розробив Конвенцію Африканського союзу про захист осіб, переміщених всередині країни, і надання їм допомоги в Африці (Кампальська конвенція),

яка вступила в силу 6 грудня 2012. Згідно з цією Конвенцією «особи, переміщені всередині країни» це особи або групи осіб, які були примушені або змушені тікати зі своїх будинків або місць традиційного проживання або покинути їх, зокрема, внаслідок збройного конфлікту, ситуацій масового насильства, порушень прав людини або природних або антропогенних катастроф, або для того, щоб уникнути наслідків таких, і які не перетинали міжнародно-визнаний кордон Держави

ВКБ ООН розробив політику захисту ВПО та такі необхідні інструменти, як Довідник із захисту ВПО, Примітку щодо мандату Верховного комісара ООН у справах біженців і його Управління, від 1 жовтня 2013 р., Рекомендовані принципи та керівні положення з питання про права людини та торгівлі людьми (Коментар від 1 листопада 2010р., HR/PUB/10/2).

Були розроблені інші директивні документи, що стосуються ВПО, зокрема Доповідь Представника Генерального секретаря з питання про права людини внутрішньо переміщених осіб пана Вальтера Келіна на тему «Десятиліття Керівних принципів з питання про переміщення осіб всередині країни» (A/HRC/10/13/Add.3) В Докладі зазначено що головною метою установ ООН має бути забезпечення розуміння урядами відповідальності перед переміщеним населенням. Для цього В. Келін запровадив наступні елементи (показники) реалізації відповідальності держави:

а) запобіжні заходи, зокрема механізми раннього попередження і швидкого реагування для захисту населення на випадок загрози;

б) національні кампанії підвищення суспільної свідомості, спрямовані на формування національної солідарності у вирішенні питань переміщених;

в) ухвалення національних законів і стратегій захисту прав переміщених;

г) визначення державних установ, відповідальних за виконання законів і стратегій;

д) виділення достатніх національних ресурсів;

е) пошук шляхів розв'язання проблем переміщених, включаючи безпечне та надійне повернення, інтеграцію в суспільство в місцях тимчасового проживання чи переселення до іншої частини країни;

є) допомога в майновій реституції чи надання компенсації, владнання спорів;

ж) вжиття заходів примирення з метою зближення етнічних груп.

Отже, як національні уряди, так і міжнародні організації, слідуючи концепції суверенітету як відповідальності, повинні розширювати та удосконалювати законодавство з встановленням правового статусу ВПО та захисту їх прав.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТРОКУ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Строкова дисципліна виконання зобов'язання є актуальним питанням, оскільки строк виконання є важливою умовою належного виконання, а недотримання строків завдає істотну шкоду для кредитора, порушує його суб'єктивні цивільні права. Однак норми Цивільного кодексу недостатньо чітко, зрозуміло регулюють ці відносини, науковці-цивілісти не мають єдності думок щодо цього питання, не надають детального коментування, тлумачення норми про момент, у який зобов'язання має бути виконано, усе це породжує певні проблеми у практичному застосуванні норм права та у судовій практиці.

Особливу увагу, на наш погляд, заслуговує питання коментування норми у випадку, якщо строк виконання боржником обов'язку не встановлений договором. Норма цивільного права не регулює цей випадок окремо, а регулює його одночасно з випадком, якщо строк виконання боржником обов'язку визначений моментом пред'явлення вимоги. В обох цих випадках норма зазначає, що кредитор має право вимагати його виконання в будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства (ч. 2, ст. 530 Цивільного кодексу України (далі – ЦК)). На наш погляд ці два випадки повинні мати окреме правове регулювання. Одна справа, якщо в договорі зазначено, що строк виконання договору визначений моментом пред'явлення вимоги. Тоді боржник очікує вимогу кредитора у будь-який час та у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги виконує зобов'язання, тут все чітко та ніяких непорозумінь не виникає. Інша справа, якщо строк виконання боржником обов'язку не встановлений. Чи зобов'язаний боржник виконувати обов'язок негайно, чи у розумні строки, чи взагалі не виконувати та очікувати пред'явлення вимоги? У багатьох науково-практичних коментарях Цивільного кодексу науковці тільки повторюють правову норму, не надаючи її тлумачення.

У Стародавньому Римі було встановлено, якщо договір укладений без зазначення строку, то момент виникнення зобов'язання та строк виконання співпадають. Така правова норма є простою, розумною, але примітивною, оскільки може діяти тільки тоді, коли сторони договору

купівлі-продажу домовилися та продавець однією рукою протягує покупцю товар, а іншою рукою приймає гроші. Але такі прості відносини існують і сьогодні, тому така норма не втрачає актуальності при роздрібній купівлі-продажу, при купівлі-продажу, даруванні дрібних речей між фізичними особами тощо.

Проблеми виникають, якщо для виконання договору у теперішньому часі треба деякий час та оскільки цей час у договорі не зазначений, то тут, на наш погляд, необхідно застосовувати поняття «розумні строки» як мінімальні за часом строки, необхідні для виконання зобов'язання. Намагаємося обґрунтувати це твердження. У другому реченні ч. 2 ст. 530 ЦК зазначається про обов'язок боржника виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства. Убачається, що семиденний строк від дня пред'явлення вимоги стосується договорів, у яких строк виконання боржником обов'язку визначений моментом пред'явлення вимоги, а також зобов'язань, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства. Але можливе існування зобов'язань, у яких обов'язок негайного виконання впливає із договору або актів цивільного законодавства і тоді боржнику не треба очікувати пред'явлення вимоги кредитора, а виконувати обов'язок у розумні строки. На нашу думку, це стосується реального договору купівлі-продажу. Саме тут здійснюється відчуження вже готового до продажу товару та із договору або актів цивільного законодавства впливає обов'язок негайного виконання. Тобто, якщо в договорі купівлі-продажу зазначається, що продавець передає товар у власність покупцеві, то із сенсу договору або актів цивільного законодавства впливає обов'язок негайного виконання цього передавання. Якщо у договорі купівлі-продажу зазначається, що продавець зобов'язується передати товар у власність покупцеві у майбутньому, то із сенсу договору або актів цивільного законодавства не впливає обов'язок негайного виконання цього передавання, тому воно обумовлено вимогою покупця або строком, зазначеним у договорі.

На підставі проведеного дослідження робимо висновки.

У реальних договорах, у яких передбачено виконання боржником зобов'язання у теперішньому часі (наприклад, продавець передає), строк цього виконання має бути негайний та розумний, тобто мінімально необхідний для виконання цього обов'язку.

У консенсуальних договорах, у яких передбачено виконання боржником зобов'язання у майбутньому часі (наприклад, продавець зобов'язується передати), строк цього виконання має бути або вказаний у

договорі, або обумовлений правом вимоги кредитора. Якщо у такому договорі відсутня умова про виконання боржником зобов'язання за вимогою кредитора у певний строк, то боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги.

УДК 343.9:343.35

Шведова Г. Л.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК УМОВА РОЗБУДОВИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В сучасних умовах розвитку Української держави вирішення проблеми корупції виходить на перший план. Поряд з іншими викликами перед країною в сучасних умовах подолання політичної, економічної, соціальної кризи важливим завданням постає подолання надзвичайно високого рівня корупції, який визнається багатьма аналітиками. Неодноразово від перших осіб європейських держав, які відвідували Україну для обговорення шляхів виходу із кризи, лунало про пріоритетність вирішення проблем протидії корупції серед інших важливих стратегічних питань.

Для наукового забезпечення такої діяльності необхідним є створення інституту кримінології з проблем корупції. Таким інститутом міг би стати науково-дослідницький центр з вивчення існуючих й розробки нових більш ефективних засобів боротьби з корупцією із залученням фахівців всіх галузей права, економіки, фінансів, сфери управління й політології. Тут також не обійтись без представників громадськості. Важливим моментом тут може виступати залучення до цієї діяльності представників правоохоронних органів і міжнародних організацій. Останній момент є досить важливим з огляду на значимість міжнародного досвіду в процесі протидії корупції.

На сьогодні в Україні при Національній Академії правових наук України створено Координаційне бюро з проблем кримінології, яке здатне уособлювати в собі координаційний центр наукових досліджень з багатьох проблем кримінології, в тому числі й проблем протидії корупції.

Пошуки в напрямку підвищення ефективності засобів протидії корупції ведуться вже давно, але перед тим, як з'ясувати різного роду

політичні, економічні та соціальні чинники запобігання та протидії корупції, необхідно звернути увагу й на ті неоднозначні суперечливі обставини та події, які відбуваються навколо розробки та практичного застосування таких засобів. Важливим є врахування того факту, що корупція в сучасній Україні визнається корупцією «кризового типу», яка породжує громадян, позбавлених належної соціальної, в тому числі політичної культури, і для протидії їй необхідна адекватна саме цьому типу технологія протидії із залученням світового досвіду. Тому продуктивним тут може бути застосування нових прогресивних стратегій з використанням соціальних технологій та культуризуючих факторів.

Ефективність застосування культурологічної концепції протидії корупції в напрямку підвищення соціальної культури громадян також підтверджує міжнародний досвід. Зокрема, у Фінляндії, яка за даними авторитетної організації Transparency International вважається найменш корумпованою країною у світі, важлива роль надається рівню освіти нації, адже, як зазначається, освіченими людьми набагато важче маніпулювати.

При розробці Кодексу поведінки держслужбовців необхідно врахувати зарубіжний досвід, зокрема, США, і створити умови ефективної дії його норм, а не залишити черговим декларативним приписом на папері. Втілення в життя критеріїв чесності у сфері державної служби дозволить підвищити соціальну культуру посадовців, що має стати першочерговим завданням у напрямку протидії корупції поряд із застосуванням репресивних заходів впливу у цій сфері.

З огляду того, що корупція вважається системою негативних поглядів, переконань, хворобою, що має у своїй основі психологічну установку використовувати державну службу не за призначенням, зміна такої системи мислення в напрямку підвищення рівня соціальної, в тому числі політичної культури всіх учасників корупційних відносин має стати ефективним напрямком антикорупційної діяльності.

Отже, такі засади, як гласність і звітність через інформування громадськості щодо форм і наслідків корупції, результатів антикорупційної діяльності у поєднанні з контролем за виконанням службовцем своїх посадових обов'язків дасть позитивний результат і для української практики запобігання корупції. При цьому виховання належного рівня політичної культури забезпечить необхідне підґрунтя для формування вищезазначених принципів.

Підсекція «Теорія, історія, філософія, соціологія права: порівняльне правознавство»

УДК 340.12(091) «1918/1920»

Василенко О. В.,

*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ

У той час, коли Директорія прийшла до влади, на території України зберігали чинність закони колишньої Російської імперії й Тимчасового уряду, законодавство Центральної Ради та гетьманства. До цього ж переліку слід додати й законотворчість радянської влади. Таким чином, основною проблемою, з якою одразу ж довелося зіткнутися Директорії, стала проблема колізій з цими попередніми й паралельними системами законодавства.

Вже 17 травня Голова Директорії затвердив постанову «Про анулювання на території України чинності законів та декретів як так званого Світового Українського, так і Світового Російського Уряду і про відновлення чинності законів УНР». Ставлення Директорії до своїх попередників було значно складнішим. Директорія не скасувала в повному обсязі законодавство гетьмана Скоропадського, проти якого вона виступила, і водночас не відновила законодавства Центральної Ради. Слід зазначити, що з цього приводу існують різні точки зору. Так, вважається, що Директорія відновила всі закони, прийняті Центральною Радою. Однак, якщо звернутися до Декларації Директорії, то виявиться, що йдеться про вибіркові заходи, оскільки в ній сказано лише про скасування «усіх законів і постанов гетьманського уряду в сфері робітничої політики» й відновлення восьмигодинного робочого дня, введеного відповідним законом Центральної Ради.

Загалом же Директорія частково скасовувало одні і відновлювала інші закони залежно від своїх політичних інтересів. Наприклад, 24 січня 1919 року Директорія скасувала закон гетьманського уряду від 9 липня 1918 року «Про відміну закону 9 січня 1918 року про національно-персональну автономію й про скасування національних міністерств».

В період грудня 1918 – січня 1919 р. Директорія скасувала деякі «другорядні» гетьманські акти – наприклад, закон від 18 листопада 1918 року «Про заснування державного симфонічного оркестру»

(натомість законом від 24 січня 1919 року було засновано «Українську Республіканську капелу») або закон від 3 жовтня 1918 року «Про утворення комісії для порядкування міської адміністрації столиці Києва», а також ухвалила ряд законів, наприклад, 1 січня – закон «Про вищий уряд Автокефальної православної Соборної Церкви», «Про службу в державних установах урядовців іноземних підданців», «Про державну мову», 9 січня – «Про звільнення від мобілізації деяких урядовців Судового відомства» та інші.

У цілому ж законодавство Директорії можна охарактеризувати як законодавство перехідного періоду, коли закони приймаються лише за необхідності «швидкого реагування» на конкретні обставини. Звідси й відсутність власних кодифікованих актів у галузі цивільного й кримінального законодавства.

Те ж саме стосується й проекту Конституції. Початок черговому етапу конституційного процесу поклав сам Петлюра, проте минуло ще два місяці, поки уряд УНР утворив «урядову комісію з 15 членів по розробці повної конституції Української держави», яка закінчила свою роботу наприкінці жовтня, однак підготовлені нею проекти було опубліковано вже на території Польщі.

Також суспільні обставини впливали на пріоритети законотворчості. Крім земельного закону, були прийняті закони «Про ліси» від 10 січня, «Про Державну Українську Грошову Одиницю» від 6 січня, «Про хлібну повинність з урожаю 1919 року» від 15 серпня 1919 року, «Про надзвичайний одноразовий податок» від 31 травня 1920 року.

Військове ж законодавство, навпаки, розвивалося дуже активно: 13 січня Директорія затвердила закон «Про заклик до військової служби», 18 січня – «Про прийом в дієву армію УНР охотників», 26 січня – «Про поповнення армії та флоту», 17 лютого – «Про мобілізацію Старшин та Урядовців-учителів», 6 квітня – «Про загальний достроковий призов до виконання військової повинності народжених в 1900 році», 31 липня – «Про мобілізацію урядовців державного контролю» та чимало інших, включаючи різноманітні постанови, накази й інструкції, які детально регламентували ці питання, навіть розмір добових лікарям «за працю при провадженні мобілізації населення до війська». На забезпечення виконання військової повинності та інших державних обов'язків було спрямовано й затверджений 26 вересня 1920 року закон «Про реєстрацію населення, що мешкає на території УНР».

Негативний вплив на стан законодавства періоду Директорії справляла відсутність належної законотворчої процедури й чіткої системи нормативно-правових актів. Подібно до Центральної Ради, Директорія не визначила критеріїв, яким мали відповідати закони й постанови,

декларації та універсали. У законі «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в УНР» міститься спеціальний розділ, що так і називався – «Законодавство УНР», проте він не розв’язував старих і, навпаки, породжував нові проблеми. Досить сказати, що повноваженнями «ухвалювати законопроекти» наділялася як Державна народна рада, тобто парламент, так і Рада народних міністрів.

УДК [342+378] (091) (4) «13/15»

Ковальова С. Г.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРАВОВИЙ СТАТУС РЕКТОРА СЕРЕДНЬОВІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ (XIII–XV ст.)

Одним із напрямків освітньої реформи, що триває сьогодні в Україні, є розширення автономії університетів. У зв’язку з цим виглядає доцільним звернення до вивчення тих норм, якими керувалися перші університетські громади у середні віки. Сукупність цих норм становила так зване університетське право, що надавалося середньовічним університетам духовними або світськими правителями. Університетське право представляло собою право-привілей, що є типовою рисою середньовічного права. Низка привілейних норм стосувалася правового статусу керівника університету – ректора. Автор даної розвідки ставить за мету встановити коло прав та обов’язків ректора згідно з нормативними актами XIII–XV ст., що регулювали внутрішньоуніверситетське життя. Такими актами були Статут університету та привілейна грамота або булла на створення закладу, що видавалася Римськими Папами, королями, герцогами, які дозволяли заснувати університет на підконтрольних ним землях.

Хоча кожний університет мав свої статuti, що визначали організацію життя університетської спільноти, але існували загальні для всіх середньовічних навчальних закладів правила. Це пояснюється тим, що і привілейні грамоти, і статuti розроблялися за болонським зразком, а потім дороблялися з урахуванням місцевих особливостей.

Спільним в організації університетського життя було те, що всі університети представляли собою наділену автономією замкнену корпорацію на зразок середньовічного цеху або гільдії. Заклади мали спільну власність, виборних посадових осіб, складені самими членами спільноти статuti, печатку, власний суд. Важливим чинником та запорукою

автономії університету було те, що значними повноваженнями був наділений його ректор, якого обирала університетська спільнота.

Посада ректора була виборною, але у різних закладах діли свої норми щодо процедури виборів та вимог до особи, що обиралася. Так, у Паризькому університеті ректора (цей інститут виник близько 1240 р.) обирали з-поміж магістрів мистецтв. Виборцями могли бути члени ради магістрів від всіх факультетів. Рада складалася із магістрів та деканів факультетів. У Краківському університеті (XIV ст.) дозволялося обирати ректора навіть із студентів; у виборах могли брати участь вся спільнота закладу. (Зауважимо, що ректор-студент не мав права складати іспити під час свого перебування на посаді.) За статутом Празького університету (XIV ст.), існувала складна багатоступенева процедура виборів ректора. Його обирала колегія з п'яти осіб, що були обрані колегією з семи осіб, які, в свою чергу, обиралися представниками «націй», тобто земляцтв студентів. Така заплутана процедура, очевидно, мала запобігти фальсифікації виборів.

Статут Празького університету містив перелік вимог до особи, яка могла бути обрана ректором: він мав бути одним із членів університету, відомим достойним життям, на молодше за 25 років та законна-родженим. По обранню ректор приносив публічну присягу та приймав від свого попередника університетську казну, речі та документи. Статутом докладно регламентувався текст присяги. Ректор мав поклястися, що він є членом університету, не одруженим, що не давав чернецької обітничі і буде щосили піклуватися про благо навчання та університету та дбати про дотримання всією спільнотою статутів. Також він урочисто присягав, що до кінця своїх повноважень буде витратити кошти університету виключно на користь закладу і збереже залишок, якщо такий буде. Викладачі та студенти, у свою чергу, присягали ректору в тому, що будуть виконувати його розпорядження. Тільки після присяги знов прибулий студент міг бути зарахований до числа членів університету.

Платня ректору Краківського університету становила 10 марок, причому у статуті вказувалося, що така саме такий розмір платні у всіх університетах інших країн. Крім того, прибутки ректора склалися й з інших коштів: він отримував третину грошей, що платили студенти за навчання і за отримання будь-якого документу з печаткою ректора (за «ректорську печатку» стягувалося не більше одного гроша за документ).

Ректори університетів мали широкі повноваження по управлінню університетською спільнотою. Так, наприклад, у Краківському та Празькому університетах ректори отримали від короля повноваження судити студентів і всіх осіб, які приїхали до Кракова або Праги для

навчання. Порушення юрисдикції ректора з боку адміністрації міста каралося високими штрафами, що стягувалися на користь університетської казни.

Статут Празького університету встановив, що будь-який член університету зобов'язаний підкорюватися запрошенням, терміновим викликам, судовим вирокам, а також розумним наказам ректора. Відмова з'явитися на виклик каралася грошовими штрафами. Якщо ж особа відмовлялася прийняти або виконати рішення ректора, винесене проти неї, то вона «за публічним засудженням загальної ради» відсторонялася від лекцій; за тривалу «впертість», що виражалася у подальшій відмові виконувати розпорядження ректора, винуватий після «триденних умовлянь» виключався з університету. Відтоді всім членам університету заборонялося спілкування з виключеною особою.

До обов'язків ректора Празького університету входило протягом місяця з дня свого обрання на посаду прочитати всі статuti, а у найближчий святковий день зібрати загальні збори членів університету та публічно прочитати їм статuti та інші установчі документи.

Ректору заборонялося захищати або заохочувати студентів, які не проявляють старанності й ретельності у навчанні і пропускають лекції. За такі порушення студентських обов'язків винні каралися штрафами. Ректор мав забезпечити стягнення штрафу з винуватого студента протягом 10 днів з моменту винесення відповідного рішення. Третина суми штрафу йшла ректору, а дві третини – у казну університету. Заборонялося скасовувати рішення щодо накладання штрафу; застосовувати до студента помилування дозволялося лише в тому разі, якщо студент був з бідної родини або хворів.

Ректор не мав права без дозволу ради університету виїжджати з міста на строк більший, ніж шість днів. Якщо ректор був відсутнім або хворів, його обов'язки виконував віце-ректор.

До обов'язків ректора входило періодичне проведення загальних зборів всього університету двічі на рік – взимку на свято святого Григорія та влітку на Різдво Марії. На зборах ректор мав виголосити студентам «коротку нотацію про виправлення поганих звичок», а також нагадати про необхідність проживання лише у буршах (кампусах) університету разом з іншими студентами. Особи, що очолювали бурші, повинні були стежити за тим, щоб там не селилися сторонні, не внесені до списків університету.

Серед студентів, викладачів та адміністрації середньовічних університетів були й вихідці з українських земель. Так, наприклад, Юрій Котермак (Юрій Дрогобич) був професором Краківського університету, професором, а у 1481–1482 рр. – ректором Болонського університету.

За 1442–1492 рр. у Краківському університеті отримали освіту 120 студентів із Великого князівства Литовського.

Надання ректору таких повноважень сприяло поглибленню автономії університетів, а накладання на нього обов'язків не дозволяло владі ректора перерости в необмежену.

УДК 340.12(091) «18»

Лісна І. С., Михайлів Т. Є.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

БОРОТЬБА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЧАСІВ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Бурхливі революційні події показали нездатність парламентської республіки в особі ЦР вирішити загальні питання державного будівництва. Тому П. Скоропадський свідомо пішов на встановлення авторитарного правління. Гетьманський уряд прийшов до влади у зв'язку з такою ситуацією в країні: відкриті кордони та відсутність постійно діючої армії; невиконання обов'язків перед союзниками щодо поставки хліба; присутність в Україні великої військової сили німців та австрійців; відсутність на рівні провінції кваліфікованої цивільної адміністрації; вироблення продукції тільки для власного споживання через відсутність зацікавленості у створенні додаткового продукту; насадження соціалізму проти волі більшості населення; набрання сили опозиції – хліборобський рух.

Особливістю державного будівництва у період гетьманату було те, що воно відбувалося за військової іноземної присутності. П. Скоропадський з обережністю ставився до німецьких і австрійських військових чинів, розуміючи, по-перше, їхню незацікавленість у створенні сильної й суверенної Української держави, а по-друге, усвідомлюючи, що врешті результати Першої світової війни складуться на користь Антанті.

Каркас нової влади конструювали «Закони про тимчасовий державний устрій». До компетенції глави держави належало визначення зовнішньополітичної лінії; оголошення окремих районів на військовому або надзвичайному становищі; помилювання засуджених, пом'якшення міри покарання, звільнення від судової відповідальності. Гетьман був також Верховним воєводою української армії та флоту. Всі накази та розпорядження гетьмана мали закріплюватися головою уряду або відповідним міністром.

На Раду міністрів поклалися «напрямок і об'єднання праці окремих секцій» по «прикметах як законодавства, так і найвищої державної управи». Уряд очолював отаман-міністр, а керівництво його справами доручалося генеральному секретареві та керованій ним державній Генеральній канцелярії. Згодом ці посади стали називатися: голова Ради міністрів та державний секретар.

Гетьман надавав неабиякого значення розвитку інституту державної служби. Залишивши на попередніх посадах усіх працюючих спеціалістів (крім міністрів та їх заступників), він намагався поповнювати кадри управлінців досвідченими, кваліфікованими професіоналами не лише з центру, а й з периферії.

Центральній Раді не вдалося створити розгалужений апарат на місцях, що було одним з її найуразливіших місць. З подібною проблемою довелося зіткнутися і гетьманському уряду. Від 14 травня замість комісарів УЦР призначалися старости, які очолювали місцеву адміністрацію. Однак уже невдовзі з'ясувалося, що місцеві органи самоврядування у формі земств та міських зібрань в ряді випадків бойкотували дії нової влади або не бажали співпрацювати з нею.

Політичні противники гетьмана закидали йому русифікацію виконавчої влади. Малося на увазі призначення губернськими та повітовими старостами кількох дореволюційних діячів неукраїнського походження. В Українській Державі відчувався постійний «кадровий голод», так як спеціалісти старої школи діяли застарілими методами і не враховували нових вимог, що позначалося на загальному стані справ.

Своєрідність становища гетьмана П. Скоропадського, що впливала з нелегітимного способу приходу до влади, визначала форму і до певної міри зміст нормативних актів нового режиму. Гетьман не брався за створення нової конституції, вважаючи це прерогативою представницького органу – Українського Сенату. Ряд документів, які визначали орієнтири життєдіяльності держави на найближчу перспективу, часто мали характер тимчасових.

П. Скоропадський мав власну концепцію соціально-економічної розбудови країни. При цьому кінцевою метою реформувальних були не лише ліквідація малоземелля і безземелля шляхом справедливого розподілу земельного фонду, а й формування середнього класу власників, які мали стати господарською та військовою опорою режиму.

Підготовка земельної реформи ускладнювалася відсутністю необхідних статистичних даних, небажанням бюрократії виконувати розпорядження влади, браком необхідного інструментарію. Однак уряд уперто проводив власну лінію. Наслідком цього стало відновлення приватної власності на землю.

Однією з причин поразки гетьмана було те, що 18 жовтня 1918 року німецький фронт у Європі провалився. Для Української Держави це означало початок війни з Радянською Росією і стали потрібні нові союзники.

Порівнюючи гетьманат із сучасним станом подій в державі можна сказати, що однією з проблем є те, що як і за гетьманату так і тепер вихід із господарської кризи та безробіття вбачається тільки при допомозі інших держав, а не шукається у внутрішньому потенціалі держави. При такому стані справ країна опиняється в повній залежності від своїх партнерів, що дозволяє їм диктувати свої умови щодо керівництва державою.

Головним позитивним моментом державотворення за гетьманату є те, що за неповні вісім місяців правління Україну 1918 року вдалося утримати поза громадянською війною. Була збережена промисловість, налагоджувалися міжнародні зв'язки. Однак українське суспільство виявилось занадто розрізненим. Воно не змогло об'єднатися, і не знайшло сили, здатної його об'єднати. Уряд Скоропадського не зміг вирішити соціально-економічні проблеми, що стояли перед державою. Але за час гетьманату було закладено систему української національної армії та флоту, мережу військових учбових закладів, відновлені нормальні дипломатичні відносини з 15-ма європейськими державами, встановлена українська грошова система, засновані банки, почалася відбудова національної промисловості, пройшли судові реформи, розвивалася торгівля, здійснена українізація освіти й культури.

УДК 340.15 (474.5):343.32

Патлячук О. В.,

*Міжнародний гуманітарний
університет, м. Одеса, Україна*

ІНСТИТУТ СПІВУЧАСТІ В ЛИТОВСЬКО- РУСЬКОМУ ПРАВІ XIV–XV ст.

Литовсько-руське право другої половини XIV – початку XV ст. знало поняття співучасті у вчиненні злочину. Ще з часів Руської Правди розрізнялися співвинуватці у крадіжці – «з ким будеть крал» (ст. 121). З Руської Правди цей інститут був запозичений литовсько-руським правом. У добу панування неписаного права, основу якого склали правові норми, що склалися ще у давньоруські часи, єдиним різновидом співучасників залишалися співвиконавці, які рівною мірою

вважалися винуватими у злочині. Не бралися до уваги ступінь фактичної причетності співучасника до крадіжки, його роль у реалізації злочину тощо. Всі співучасники несли рівну юридичну відповідальність – каралися однаковим покаранням. Це покарання не відрізнялося від того, яке встановлювалося для винних у крадіжці, що вчинили її одноосібно, без співучасників.

У тій же статті Руської Правди згадано про співвиконавців-переховувачів краденого, які разом зі злочинцем «кralи и хоронили». Такими співучасниками стаття називає жінку і дітей злодія. Для них також встановлено було таку ж юридичну відповідальність, яка була встановлена законом для одноосібно крадіжки. Очевидно, що литовсько-руське право другої половини XIV – початку XV ст., продовжуючи давньоруську традицію, запозичило й цю норму.

Причиною того, що особи, які могли мати різний ступінь причетності до крадіжки, вважалися однаково винуватими у її вчиненні та каралися однаковою карою, полягає у вже характеризованій особливості кваліфікації злочинів названої доби: перевага надавалася об'єктивній стороні, зовнішньо вираженим діям, які легко було спостерігати та давати їм оцінку. Суб'єктивна сторона залишалася мало помітною та мало враховувалася при кваліфікації злочину та призначенні покарання. Показовим є й те, що йшлося про співучасть у такому виді злочину, як крадіжка, – діянні, яке тривалий час сприймалося правосвідомістю тодішнього суспільства скоріше як приватноправовий делікт, а не кримінальний злочин.

На підтвердження того, що ця норма діяла на українських землях Великого князівства Литовського не тільки до початку XV ст., а й пізніше, аж до появи Статутів, зауважимо, що її було внесено до Київського обласного привілею (привілею Київській землі), який закріплював діюче на Київщині право.

Однак ця норма у привілеї Київській землі зазнала певної трансформації. Якщо, за Руською Правдою, жінка з дітьми були співучасниками у випадку, коли кralи разом із чоловіком і батьком і переховували крадене, то, за Київським привілеєм, члени родини розглядалися як співучасники, якщо вони знали про злочин глави сім'ї та споживали крадене.

Відтак Київський привілей розрізняв такий вид співучасті, як приховування злочину та причетність через споживання. Від співучасті за Руською Правдою приховування та причетність через споживання відрізнялася тим, що співучасники безпосередньо не брали участі у крадіжці, а лише користувалися плодами злочину.

Аналогічна норма була закріплена у Судебнику Казимира 1468 року, однак у кодексі закріплювалося, що діти до 7 років у будь-якому випадку не притягуються до кримінальної відповідальності (ст. 1), навіть якщо вони знали про злочин та користувалися чи споживали крадене. Тож, в основному повторюючи норму Київського привілею, Судебник впроваджує новий для литовсько-руського права інститут – звільнення від кримінальної відповідальності за віковим критерієм.

Варто зауважити, що жінка і діти злодія вважалися співучасниками крадіжки лише у випадку, якщо злодій приніс крадене додому і вони споживали його. Із тексту статті 1 Судебника випливає існування презумпції, що жінка і діти, які споживали крадене (очевидно, їжу), знали про його незаконне походження. Гіпотезою норми не передбачалося, що члени родини злочинця могли не знати, що, наприклад, їдять крадене. (Щоправда, на практиці неможливо було довести, що жінка та діти були обмануті злодієм, який переконав їх у тому, що принесені додому їжа або речі ним не крадені.) Причиною, на наш погляд, було те, що головною метою законодавця було не покарати злочинців, а знайти засоби для відшкодування збитків потерпілому від крадіжки; жінка і діти злодія як співучасники мали відпрацювати вартість збитків, якщо майна родини було для цього недостатньо.

Про співучасть у крадіжці згадується також у ст. 7 Судебника: «А коли чий человек у злодейство упадет, а будет осподар его тое ведал, а любо и с ним удел имел, а будет на то довод; и тот так терпи, как который злодей». Таким чином, феодал, який приховував злочин свого підданого, вважався його співучасником. У цьому дана норма повторює гіпотезу норми, викладеної у ст. 1. Однак, на відміну від жінки та дітей злодія, чия участь у злочині була пасивною, пан міг бути безпосереднім, активним учасником крадіжки. Не конкретизуючи ступінь та характер співучасті феодала, Судебник встановлював для нього таке ж покарання, як і для непривілейованих підданих.

Додамо, що участь підданих у злочинах, вчинених їхнім паном, не вважалася співучастью. Очевидно, враховувалося, що піддані діяли не самостійно, а під примусом: для залежного населення відмовитися виконувати накази феодала було неможливим.

Важливим кваліфікуючим моментом було те, що пан знав про те, що його підданий чинить крадіжки. Із тексту статті також випливає, що крадіжки не були поодинокими злочинами, а чинилися регулярно та систематично («у злодейство упадет»). Таким чином, феодал вважався співучасником у випадку рецидиву злочину. Додамо, що рецидив за ст. 16 і 19 вважався обставиною, яка обтяжувала вину, і карався смертною карою.

Тож до видання Статутів Великого князівства Литовського інститут співучасті у злочині за литовсько-руським правом відрізнявся неповнотою та невпорядкованістю. Оскільки основною метою правосуддя було відшкодування матеріальних збитків потерпілому, то встановлення кола співучасників з-поміж членів сім'ї пов'язано було із встановленням осіб, які мали відпрацювати спричинену шкоду. Прогресивним було те, що вважався співучасником злочину феодал, який брав участь у крадіжках разом із своїми підданими.

УДК 340.12(091)(477)

Питльована В. П.,

Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ГУБЕРНСЬКОГО ПРАВЛІННЯ НА ГАЛИЧИНІ В СКЛАДІ АВСТРІЇ (КІНЕЦЬ XVII – ПОЧАТОК XIX СТ.)

Крайове губернаторство було центральним органом політичної та адміністративної влади Австрійської імперії в Галичині. Керівником Королівства Галичини і Лодомерії з часу приєднання вважався губернатор, якого призначав імператор і наділяв широкими повноваженнями. При губернаторові перебувало губернське правління (яке він очолював), що складалось з департаментів, які відали окремими галузями управління. До компетенції цього органу входило адміністративне управління краєм, розпорядження державним майном, стеження за церковними справами, гарантування безпеки підданих, стягнення податків, контроль за промисловістю, сільським господарством, торгівлею тощо. Губернське правління перетворилося на основний орган, який репрезентував політику Відня у Галичині. У 1772–1849 рр. в Галичині змінилося 14 губернаторів. Усі вони були заможними і впливовими австрійськими німцями, крім останнього – польського магната В. Залеського.

Губернатор безпосередньо підпорядковувався центральним властям – об'єднаній надвірній канцелярії, яка часто змінювала свою структуру, назву і коло компетенцій. Губернських радників, як і губернатора, теж призначав і звільняв імператор.

Згідно з проведеною австрійським урядом реформою крайових управлінь від 1763 р., до компетенції губернаторства входили всі справи, за винятком фінансових, до 1784 р. також апеляційне судочинство.

Територія, на яку поширювалося влада губернаторства змінювалася в залежності від територіальних змін північно-східних кордонів Австрійської імперії. Губернатор вирішував найважливіші питання одноосібно, впливаючи і на роботу станового сейму. Зокрема, при Йосифові II губернатор мав право вирішувати усі справи, що розглядалися сеймом.

Губернаторство складалося з відділів, пізніше департаментів на чолі з губернськими радниками. З розширенням компетенції і функцій губернаторства збільшувалась кількість департаментів. Так, у 1773 р. їх було 6, згодом 33, а 1809 р. – 14 департаментів з такими функціями:

I – загально-адміністративне управління краєм і справи єврейського населення;

II – церковні справи римо-католицького і вірменського обрядів;

III – церковні справи греко-католицького обряду;

IV – церковно-економічні справи;

V – поліцейські справи;

VI – фінансові справи;

VII – міські справи;

VIII – судові і фінансові справи;

IX – військові справи;

X – торговельні справи;

XI – справи підданих і десятин;

XII – справи фундацій, еміграції, штемпелів;

XIII – справи державних мастків;

XIV – санітарні справи.

Окремим відділами в губернаторстві були: I. Відділ президії;
II. Канцелярія президії.

У Львові було обладнано резиденцію австрійського губернатора та центр адміністративної влади нової провінції – Королівства Галичини та Лодомерії з князівством Освенцимським і Заторським. 4 жовтня 1772 р. мешканці Львова, що перетворився на важливий адміністративний центр, склали урочисту присягу новій владі. Австрійський уряд відразу ж змінив адміністративну систему польської держави і створив нове централізоване управління.

Окремим відділами в губернаторстві були: I. Відділ президії;
II. Канцелярія президії.

Отже, австрійська адміністрація на першому етапі панування у Галичині намагалася розв'язати питання організації місцевого управління. На Галичині важливі питання вирішував губернатор, а не представницькі органи влади.

НОВІТНЄ РОЗУМІННЯ АНТИДЕЛІКТНИХ ОРГАНІВ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення цих та всіх інших наявних прав і свобод людини є головним обов'язком держави, який фактично має виконувати вся існуюча система державних органів, поміж яких виділяються ті, на які покладається завдання із забезпечення реалізації правового статусу соціосуб'єктів та найповнішого його відновлення у процесі протидії різним видам правопорушень. Сама назва такого роду органів та діяльності правоохоронними не є точною і значно звужує їх завдання з протидії різним видам правопорушень на всіх стадіях її проведення до лише охорони правового статусу соціосуб'єктів. А це є лише однією із чисельних стадій такої протидії – попередження правопорушень. Зокрема, у протидії найбільш тяжкому правопорушенню – злочину, налічується вісім стадій протидії, а саме: виявлення латентних злочинів, припинення, розкриття та досудове розслідування злочинів, судовий розгляд кримінальної справи, виконання судових рішень, проведення роботи із звільненням до зняття чи погашення судимості і, проведення інших заходів із попередження злочинів. Аналогічні стадії можуть бути виділені у процедурі протидії будь-якому іншому виду правопорушень. Проведення ж тих чи інших стадій протидії всім чи певним видам і групам правопорушень фактично й складає сутність функцій традиційних антиделіктних органів, окремі з яких (прокуратура, оперативні підрозділи та ін.) мають завдання на кожній із стадій протидії будь-якому правопорушенню, а інші (суд, слідчі органи та ін.) лише на певній стадії чи стадіях. Деякі з антиделіктних органів (прикордонна чи пожежна служба, податкові чи митні органи та ін.) мають протидіяти лише певним видам та групам правопорушень. У той же час, всі правоохоронні органи, діяльність і співробітників пропонується іменувати більш точними словосполученнями «антиделіктні органи», «антиделіктна діяльність» та «антиделіктологи». Такого роду органів та діяльності фактично є чи має бути не менш 50-ти.

Функції антиделіктних органів мають розумітися по-новітньому, аналогічно найменуванню стадій протидії правопорушень: 1) виявлення латентних правопорушень; 2) припинення триваючих правопорушень;

3) розкриття правопорушень; 4) досудове розслідування чи інше досудове з'ясування обставин правопорушення; 6) судове чи остаточне позасудове вирішення справи про відповідне правопорушення; 7) виконання остаточного судового чи позасудового рішення і, перш за все, найповніше відношення порушеного правого статусу соціосуб'єктів; 8) проведення роботи із засудженим до зняття чи погашення судимості; 9) проведення в координації з усіма іншими державними органами, посадовими особами та іншими соціосуб'єктами інших заходів з профілактики правопорушень, перш за все, з усунення причин та умов, що сприяли вчиненню правопорушень (що має бути зроблене ще до вчинення правопорушення з метою його недопущення, а вже після цього має досліджуватися наявність чи відсутність підстав для притягнення винної особи до відповідного виду юридичної відповідальності), з готування пропозицій із удосконалення відповідного законодавчого та загальнодержавного підзаконного регулювання тощо; 10) здійснення узагальнень відповідної антиделіктної практики і виявлення її досягнень та недоліків; 11) проведення відомчої та локальної, тобто, в межах відповідного антиделіктного відомства та юридичної особи, підзаконотворчої діяльності із організації роботи даного антиделіктного органу та протидії правопорушенням; 12) здійснення наукових досліджень у напрямку підвищення ефективності, раціональності та якості правоохоронної діяльності відповідного виду; 13) проведення за допомогою вищих навчальних закладів міністерства освіти та науки підготовки та підвищення кваліфікації кадрів антиделіктної діяльності відповідного виду; 14) самостійне здійснення поточного підвищення їх кваліфікації.

Профілактична функція антиделіктних органів є обов'язком як для такого роду спеціальних органів держави, так й для будь-яких інших державних органів і посадових осіб та й для будь-яких інших соціосуб'єктів, які мають сприяти правоохоронним органам у найбільш ефективному, раціональному та якісному виконанні й всіх інших вказаних функцій правоохоронної діяльності.

Отже, *антиделіктною діяльністю* є такий вид державної діяльності, основне призначення якої полягає у найбільш ефективній, раціональній та якісній як протидії різним видам правопорушень на кожній із стадій її здійснення, так й функціонування антиделіктних органів, а також у здійсненні з цією метою відомчого і локального підзаконного правового регулювання, узагальнень відповідної практики, наукових досліджень, підготовки та перепідготовки в навчальних закладах міністерства освіти антиделіктологів та самостійного поточного підвищення їх кваліфікації.

БОГОСЛОВСКАЯ ИНВОКАЦИЯ В ОЛЕНИНСКОЙ И СИНОДАЛЬНОЙ РЕДАКЦИЯХ УСТАВА ВЛАДИМИРА СВЯТОСЛАВИЧА О ДЕСЯТИНАХ И ЦЕРКОВНЫХ ЛЮДЯХ

Крещение Руси вызвало появление своеобразных законодательных актов, а именно: Устава князя Владимира Святославича о десятинах и церковных людях (начало XI ст.) и Устава князя Ярослава Владимировича о церковных судах (XI–XII ст.). Изучением уставов занимались многие выдающиеся ученые – митрополит Евгений (Болховитинов), К. Н. Неволин, митрополит Макарий (Булгаков), С. В. Юшков, Я. Н. Щапов и др.

Устав князя Владимира сохранился в 7 редакциях, установлено, что Оленинская и Синодальная редакции устава Владимира относятся к его старшим редакциям.

Первая статья Оленинской и первая статья Синодальной редакций Устава Владимира имеют инвокацию следующего содержания: *«Во имя Отца, Сына и Святого Духа»*.

Если говорить о содержании понятия «инвокация» (*invocatio*), то надо, прежде всего, подчеркнуть, что под ним понимают выражения, призывающие Божие Благословение и Благопожелания. Традиция инвокации теряется далеко за пределами эпохи средневековья в добиблейских и библейских временах. К слову, в иудаике разработана подробная классификация наиболее употребительных инвокаций и их аббревиатур (Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона).

Следует также заметить, что в ходе современных филологических исследований, посвященных явлению перформативности «малых фольклорных жанров» были выявлены три формы инвокации – простая; модальная эксплицитная; именная эксплицитная. Следуя этой классификации, инвокация, содержащаяся в первой статье Устава князя Владимира, воплощает христианскую идею и относится к *именным эксплицитным инвокациям*, которые выражают просьбу, «обращенную к покровительствующим силам не напрямую, а по типу «во имя ...». Данная инвокация состоит из ... просьбы, целью которой является заклинание имени высших сил, предполагаемо пригодных и подходящих для действия в конкретном случае» (Е. Н. Кривенко). Также через эксплицитное обращение происходит делегирование полномочий

исходящих от Бога к индивидууму, говорящий действует «во имя ...», т. е. вместо того божества, к которому взывает.

С точки зрения некоторых исследователей, статья такого содержания не несет нормативной нагрузки, а представляет собой *традиционное* обращение к Богу, во имя которого издается закон. Каштанов С. М. обращает внимание на то, что богословская преамбула является принадлежностью «*чисто иммунитетных грамот*», в которых она помещается на первом месте. По мнению исследователя, суть преамбулы отражает не религиозность князей, а «специфику социально-политических отношений», между княжеской властью и получателем иммунитета. При этом делается акцент на то, что в XII веке передача князем земли, скота, людей в пользу монастыря имела «характер частной сделки» и не интерпретировалась в качестве «пожалования». С подобным пониманием данной статьи вряд ли можно согласиться. Инвокация, а также содержание последующих статей церковных Уставов князя Владимира не позволяют расценивать их как частную сделку, также нельзя за данной речевой формулой видеть только традицию (для Древней Руси христианская инвокация была явлением новым). По сути, в данной богословской формуле Устава Владимира, не только отдается дань речевому этикету, но и утверждается присущий христианству сакральный взгляд на власть. «Автор» грамоты всесильною волею Троицы, в соответствии с начальным протоколом, перечисляет следующие за инвокацией имя и титулы (*Се яз, князь великий Василий, нарицаемый Володимир, сын Святославль, внук Игорев (и) Блаженныя Ольгы, ...*).

Отметим, что именно в этот период складывается форма инвокаций, которая вместе с интитуляцией передаёт «добавочные смыслы» – связи между светской властью и властью духовной, утверждение княжеских законов особой божественной волей.

Обусловленные инвокацией перформативные «высказывания» церковного Устава князя Владимира имеют статус социального факта («теория речевых актов» Дж. Остина; социологический подход к языку П. Бурдьё), например, «*усприал есмь крещение святое*», «*создах церковь святую*», «*дах десятину к ней*» и т. д. Таким образом, перформатив вовлекает «во взаимодействие сеть ... культурно связанных в группе индивидуумов». С точки зрения П. Бурдьё, любая «власть» или «сила» речевых актов обусловлены социальным институтом, частью которого они являются (Д. В. Телегин).

Инвокации церковных Уставов, предварявшие собственно основную часть устава, – о предоставлении светской властью церкви десятины, широкой юрисдикции, в которую князь, его потомки и окружение от-

казувались вмешуватися, – наделяли церковные иммунитеты смыслом и значением самого высокого социального уровня в иерархии ценностей христианской эпохи. Таким образом, богословская инвокация *закрепляет* юридическое *закрепление* особых прав церкви, что подтверждает «конституционность» Устава князя Владимира Святославича о десятинах и церковных людях.

УДК 343.9

Острогляд О. В.,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ: РЕЖИМ ОЧІКУВАННЯ

Співвідношення понять «суспільна небезпека» та «суспільна шкідливість»; «покарання» та «адміністративне стягнення»; критерії розмежування «злочину» та «адміністративного проступку» напевне відносяться до «вічних» дискусій.

Зі збільшенням (чи стало великим числом) осіб, які позбавляються волі, криміналізацією суспільства, ці дискусії отримують нове звучання.

Здавалося б коли 3 березня 2012 року за № 10136 було зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» було зроблено перший крок, щодо вирішення хоча б окремих аспектів цього питання. Як зазначав автор проекту його метою є реалізація державної політики із гуманізації кримінальної відповідальності, наслідком якої стане суттєве зменшення кількості судимих осіб і осіб, які позбавлятимуться волі. Прогнозувалося автором також знизити офіційно визнаний рівень криміналізації суспільства (покращення ситуації в Україні з кількістю людей, які мають судимість за злочин, зниження кількості злочинів та засуджених за них) та оптимізація діяльності органів кримінальної юстиції (за умови спрощення процедури притягнення до відповідальності за кримінальні проступки). Проте зазначений проект Закону України було знято з розгляду.

Хоча слід відмітити важливість прийняття такого нормативного акту, оскільки він, за належної підготовки, нарешті міг вирішити існуючі дискусії щодо приведення законодавства України до міжнародних стандартів, вплинути на зменшення суб'єктивного фактору при прийнятті судових рішень і т.д. Проте, розробка такого документу немож-

лива без ретельної підготовки з врахуванням підстав криміналізації (декриміналізації), оскільки саме про це має йти мова, бо визначаючи певне діяння як проступок, а не як злочин, держава відмовляється від застосування окремих негативних кримінально-правових санкцій. В такому випадку варто говорити про створення нового кодексу чи кодексів (на що опосередковано вказує п. 7 ст. 3 новоприйнятого Кримінально-процесуального кодексу, де зазначається, що закон України про кримінальну відповідальність складають законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки)), а не про суто технічний розподіл існуючого Кримінального кодексу України на дві частини.

Тому варто говорити про розподіл статей Особливої частини Кримінального (Карного) кодексу на два окремі законодавчі акти.

Крім того існують окремі норми і Кодексу України про адміністративні правопорушення, які мали б увійти до законодавства про кримінальні проступки.

Свідченням цього є Рішення КСУ у справі № 1-6/2015, яке може послужити поштовхом до відновлення дискусії, яка затихла на три роки після відкликання законопроекту щодо введення інституту кримінальних проступків (напевне свідченням цього і є нещодавній 19 травня реєстрація Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України).

Зокрема, в цьому рішенні зазначається, що аналіз законодавства України, яким визначено адміністративні правопорушення, за вчинення яких може бути накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу, дає підстави для висновку, що справи про адміністративні правопорушення підвідомчі як судам (суддям), так і іншим суб'єктам владних повноважень. Так, Кодексом за окремі види адміністративних правопорушень передбачено накладення судом штрафу у розмірі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (частина третя статті 162 1). Згідно з Митним кодексом України за порушення митних правил штраф, що накладається не судом, а іншим суб'єктом владних повноважень (органом доходів і зборів), встановлюється в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (статті 469, 477) або 300 відсотків несплаченої суми митних платежів (стаття 485).

Зазначені види адміністративних стягнень за ступенем своєї суворості співмірні з встановленими Кримінальним кодексом України покараннями, зокрема штрафом, громадськими роботами, виправними роботами, конфіскацією майна, арештом (статті 51, 53, 56, 57, 59, 60). Такі адміністративні стягнення та покарання, передбачені Криміналь-

ним кодексом України, обмежують конституційні права громадян, а саме: на свободу та особисту недоторканність; вільно володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; на працю (статті 29, 41, 43 Конституції України).

Крім того, Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях вказав, що термін «кримінальне правопорушення», що міститься у статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції, має автономне значення і охоплює суворі за своїми наслідками види адміністративних стягнень, до яких належать адміністративний арешт та значні адміністративні штрафи (пункти 82, 83 Рішення у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» від 8 червня 1976 року, пункт 55 Рішення у справі «Гурепка проти України» від 6 вересня 2005 року, пункт 38 Рішення у справі «Менаріні проти Італії» від 27 вересня 2011 року).

Критерії, які покладені в основу Рішення КСУ, отримали назву «критерії Енгеля» чи «тест Енгеля» включають: критерій національного права («перший критерій»), критерій кола адресатів («другий критерій») та критерій правових наслідків для адресата («третій критерій»).

Як зазначає О. В. Соловійов, сутність третього критерію (*який саме і було покладено в основу Рішення КСУ*) можна розглянути на прикладі проваджень з приводу адміністративних правопорушень. Відомо, що за вчинення адміністративних протиправних діянь нерідко передбачається накладення значних штрафів або навіть ув'язнення. У цьому зв'язку в практиці Суду сформувалася позиція, відповідно до якої застосування позбавлення волі у якості покарання надає правовій нормі характер, більшою мірою властивий кримінальному провадженню, ніж адміністративному чи дисциплінарному. Це правило зберігає свою чинність і у випадку, коли позбавлення волі є лише альтернативною формою покарання, поряд із більш м'якими, наприклад штрафом. У справі «Енгель та інші проти Нідерландів» 1976 року Суд зазначив, що у суспільстві, в якому діє принцип верховенства права, покарання у вигляді позбавлення волі віднесені до «кримінальної» сфери, за виключенням тих, які за своїм характером, тривалістю або способом виконання не можуть вважатися такими, що завдають суттєві збитки. Так, виходячи із тяжкості, Суд кваліфікував як кримінальне обвинувачення провадження, пов'язане із застосуванням адміністративної відповідальності у Швейцарії. Через двадцять років у справі «Бенам проти Сполученого Королівства» Суд дещо розширив власне тлумачення третього критерію, встановивши, що навіть за умови існування лише ризику або вірогідності застосування позбавлення волі інтереси правосуддя вимагають забезпечення справедливого судового розгляду. У

цьому контексті показовим є рішення у справі «Лутц проти ФРН», в якому Суд відзначив, що з огляду на велику кількість незначних правопорушень, зокрема правил дорожнього руху, характер яких не настільки небезпечний, щоб піддавати порушників кримінальному покаранню, держави-учасники мають вагомні підстави для введення такої системи, що розвантажує їхні суди від більшості подібних справ. Переслідування та покарання за незначні правопорушення в позасудовому порядку не суперечать Конвенції за умови, якщо зацікавлені особи будуть вправі оскаржити прийняте проти них рішення в суді.

Таким чином, це рішення КСУ у справі № 1-6/2015, посилаючись на практику Європейського суду з прав людини, визначає, що значна кількість правопорушень, які згідно чинного законодавства є адміністративними, насправді є – кримінальними, що потребує врегулювання на рівні внесення змін до КК, КпАП та розробки законодавства щодо кримінальних проступків.

УДК 343.97

Медицький І. Б.,

*Юридичний інститут Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна*

КОНСЕКВЕНЦІОЛОГІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ОДИН ІЗ НАГАЛЬНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Кримінологічний інтерес до вивчення інформаційного масиву «наслідків злочинності» на сьогодні фактично перебуває на етапі постановки проблеми та окреслення її меж. Безумовно, що існуюча ситуація жодним чином не узгоджується із потребами розвитку сучасної кримінологічної науки. Як слушно зауважують М. М. Бабаєв і В. Е. Квашиє, «не вимагає спеціальної аргументації наукова та суспільна потреба у дослідженнях, присвячених методології пізнання соціальних наслідків злочинності, механізмів їх виникнення та розвитку, технології і методиці визначення масштабів політичної, соціальної, матеріальної, моральної та іншої шкоди, завданої злочинністю, факторам, які сприяють збільшенню об'єму та мінімізації цієї шкоди». Усвідомлення реальної, а не «адаптованої» статистики суспільних втрат від злочинності, постане наріжним каменем формування ефективної кримінально-правової та кримінологічної політики держави.

Фундаментальна проблема наслідків злочинності продовжує залишатися недооціненою з боку держави, незважаючи на її значущість в якості єдиного інформаційного підґрунтя для організації протидії злочинності та забезпечення захисту громадян і суспільства від криміногенних ризиків. Однак, і на цьому особливо наголошує В. В. Лунєєв, саме масштабність наслідків злочинності історично реально зумовила масштабність заходів із їх протидії: а) появу кримінальних законів, процесуальні правила їх застосування, види кримінальних покарань; б) усю систему кримінальної юстиції (міліцію/поліцію, слідчий апарат, прокуратуру, суди, адвокатуру, систему виконання покарань); в) підрозділи ООН та міжнародні організації, їх заходи з метою розробки міжнародних конвенцій та документів з контролю над злочинністю у світі та окремих державах для запобігання окремим злочинним наслідкам; г) усю сукупність світових та національних наук кримінального циклу (кримінальне право, кримінальний процес, кримінально-виконавче право, криміналістику, кримінологію, віктимологію, судову медицину, судову психіатрію, кримінальну статистику та інші наукові дисципліни); д) розгалужені міжнародні та національні організації Інтерполу, Європолу та інших утворень, які здійснюють безпосередній контроль транснаціональної злочинності, пов'язані з аналізом злочинності та її наслідків.

Обґрунтовуючи теоретичну та прикладну значущість дослідження соціальних наслідків насильницької злочинності, О. Р. Афанасьєва приходить до ряду висновків, окремі з яких уявляється можливим екстраполювати на наслідки злочинності загалом, а саме: а) соціальні наслідки злочинності відображають її загальнонебезпечні характеристики; б) соціальні наслідки злочинності виступають одним із ключових факторів, які визначають пріоритети, зміст та обсяг фінансово-економічного забезпечення кримінальної політики протидії злочинності, запобігання та усунення її негативного результату; в) існування злочинності, у першу чергу, ступінь її суспільної небезпеки, яка проявляється через шкоду, визначає систему інститутів, діяльність яких спрямована на припинення злочинності, мінімізацію та усунення її негативного результату; г) результати кримінологічних досліджень соціальних наслідків злочинності мають непересічне значення для розвитку кримінальної віктимології, предметом вивчення якої, у тому числі, є питання відшкодування шкоди, завданої потерпілому у результаті злочинного посягання; д) наукова розробка соціальних наслідків та ціни злочинності матиме не тільки загальнодержавне, але і міжнародне значення.

Проблематика наслідків злочинності, врешті-решт, повинна бути усвідомлена на рівні політики будь-якого цивілізованого державного

утворення. Посприяти, а, правильніше кажучи, викликати таке розуміння повинен системний міждисциплінарний науковий підхід (спільні зусилля кримінології, кримінально-правової політики, економіки, соціології, соціальної психології, статистики і ін.), результатом якого буде оформлення самостійного підвиду кримінологічної теорії – консеквенціології злочинності (від лат. – *consequentia* – наслідок), із власним предметом та дослідницьким інструментарієм.

ЗМІСТ

Секція «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»	3
Підсекція «Галузеві юридичні науки»	3
<i>Грицаєнко Л. Р.</i> Конституціоналізм і політична система сучасної України.....	3
<i>Алксєєва Н. Ю.</i> Перекладач як потерпілий від злочину, передбаченого ст. 386 КК України.....	5
<i>Валецька О. В.</i> Приостановление действия трудового договора как мера дисциплинарного взыскания.....	7
<i>Валькова В. Є., Дікусар Ю. В.</i> Щодо загальних судів у системі судів загальної юрисдикції.....	9
<i>Ветров Д. В.</i> Мотив і мета як ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 272 КК України	10
<i>Джулай Г. Г.</i> Правові аспекти регулювання праці і захисту прав моряків	12
<i>Климович В. О.</i> Страхові посередники як суб'єкти страхової діяльності.....	14
<i>Коваль А. А.</i> Поняття негласних слідчих (розшукових) дій	17
<i>Колодочка О. Є.</i> Міжнародні стандарти захисту осіб, хворих ВІЛ/СНІД.....	20
<i>Коновалов В. В.</i> До питання про законодавче визначення добровільної відмови при незакінченому злочині.....	23
<i>Лазарева Н. М.</i> Забезпечення виконання обов'язків платників податків.....	26
<i>Ландіна А. В.</i> Проблема вікової ознаки суб'єкта злочину.....	27
<i>Мамчур Л. В.</i> Особливості регулювання відносин зі створення службового твору в українському законодавстві.....	29
<i>Мищенко М. В.</i> Види правочинів за участю малолітніх осіб	33
<i>Селезнева Н. А.</i> Уголовная ответственность несовершеннолетних в развивающихся странах	36
<i>Січко Д. С.</i> Правове регулювання організацій колективного управління в сфері захисту авторських та суміжних прав.....	38
<i>Тригуб О. В.</i> Міжнародно-правове регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні	41
<i>Шаповалова О. І.</i> Деякі питання строку виконання зобов'язання	45
<i>Шведова Г. Л.</i> Подолання корупції як умова розбудови сучасної Української держави	47

Підсекція «Теорія, історія, філософія, соціологія права: порівняльне правознавство»	49
<i>Василенко О. В.</i> Законодавча діяльність Директорії	49
<i>Ковальова С. Г.</i> Правовий статус ректора середньовічного університету (XIII–XV ст.)	51
<i>Лісна І. С., Михайлів Т. Є.</i> Боротьба за незалежність Української держави часів П. Скоропадського	54
<i>Патлачук О. В.</i> Інститут співучасті в литовсько-руському праві XIV–XV ст.	56
<i>Питльована В. П.</i> Структура та основні напрями діяльності губернського правління на Галичині в складі Австрії (кінець XVII – початок XIX ст.)	59
<i>Тунтула О. С.</i> Новітнє розуміння антиделіктних органів	61
<i>Федоренко Т. М.</i> Богословская инвокация в Оленинской и Синодальной редакциях Устава Владимира Святославича о десятинах и церковных людях	63
<i>Острогляд О. В.</i> Впровадження інституту кримінального проступку: режим очікування	65
<i>Медицький І. Б.</i> Консеквенціологія злочинності як один із нагальних напрямів розвитку сучасної кримінологічної теорії	68

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Н. Андрєєва*.
Друк, фальцювально-палітурні роботи *С. Волинець*.

Підп. до друку 28.05.2015 р.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 4,53. Обл.-вид. арк. 4,06.
Тираж 36 пр. Зам. № 4663.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел. : 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: vrector@chdu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009 р.

АДРЕСА ОРГКОМІТЕТУ:

Міжнародна науково-практична конференція

**«ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2015:
СТРАТЕГІЇ КРАЇН ПРИЧОРНОМОРЬСЬКОГО РЕГІОНУ
В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ»**

Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників, 10,
м. Миколаїв, 54003, Україна

Тел.: (+380512) 50-03-33

(+380512) 50-03-32

(+380512) 76-55-99

Факс: (+380512) 50-03-33 / 50-00-69

E-mail: of@chdu.edu.ua, avi@chdu.edu.ua

WEB: <http://www.chdu.edu.ua>

